LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

NÄEN SINUT, KUULEN SINUA

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus lasten ja nuorten kokemasta kohtaamisesta lastensuojelun sijaishuollossa

Hyväri Hanna

Opinnäytetyö
Sosiaaliala
Sosionomikoulutus (AMK)

2025

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

Opinnäytetyön tiivistelmä

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomikoulutus (AMK)

Tekijä Hanna Hyväri **Vuosi** 2025
Ohjaajat Susanna Helavirta ja Riikka Korhola
Työn nimi Näen sinut, kuulen sinua: Narratiivinen kirjallisuuskatsaus lasten ja nuorten kokemasta kohtaamisesta lastensuojelun sijaishuollossa
Sivumäärä 56

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia sijaishuollon piirissä olevien lasten ja nuorten kokemuksia kohtaamisesta sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Tutkimuskysymyksenä oli: millaisia kokemuksia sijaishuollon piiriin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on kohtaamisista sosiaalialan ammattilaisten kanssa?

Aineistoksi valikoitui kuusi tutkimusta vuosilta 2004-2022. Joukossa on kolme tutkimusraporttia, väitöskirja, tutkimus ja artikkeli. Aineistoa lähestyttiin narratiivisen kirjallisuuskatsauksen keinoin analysoiden ja yhteisiä teemoja etsien.

Tietoperustana toimi dialogisen kohtaamisen käsite. Dialogisessa kohtaamisessa ollaan aidosti kiinnostuneita toisen osapuolen ajattelutavasta ja maailmasta. Dialogisen prosessin tavoitteena on löytää ja jakaa yhteistä ymmärrystä. Prosessi jakautuu karkeasti kolmeen osaan: luottamuksen rakentaminen, dialogiin haastaminen ja yhteisen ymmärryksen rakentaminen.

Tutkimuksista nousi esiin neljä keskeistä kohtaamisiin liittyvää teemaa, joita lapset ja nuoret pitivät tärkeinä. Näissä tilanteissa kohtaaminen joko onnistui tai epäonnistui. Ensimmäisenä esiin nousi arvokkuuden ja ainutlaatuisuuden kokemus. Lapset ja nuoret eivät halunneet tulla leimatuiksi sijaishuollon asiakkaiksi kuten toisinaan tapahtui.

Toinen teema oli kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Kolmas oli kipeiden kokemusten jakaminen ja neljäs avoimuus ja epävirallisuus. Lapset ja nuoret arvostivat kohtaamisia, joissa ammattilainen pystyi kertomaan myös jotain itsestään ja olemaan oma itsensä. Analyysissä käsiteltiin lisäksi sijaishuollossa esiintyvää väkivaltaa, joka nousi esiin aineistossa.

Kohtaaminen on sosionomin työn ydintä ja siksi sen tutkiminen on tärkeää. Kohtaamiset ovat monitasoisia prosesseja. Niiden havainnointi ja analysointi on vaikeaa. Sijaishuollon lasten ja nuorten kokemuksia ja näkemyksiä tulisi silti selvittää entistä enemmän ja paremmin.

Avainsanat lastensuojelu, sijaishuolto, kohtaaminen, kokemukset, lapsi, nuori

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

Abstract of the thesis

Bachelor's degree in social services
Bachelor of Social Services

Author	Hanna Hyväri	**Year**	2025
Supervisors	Susanna Helavirta ja Riikka Korhola		
Title	I See You, I Hear You: A Narrative Literature Review of Encounters Experienced by Children and Young People in Foster Care		
Number of pages	56		

The purpose of this thesis was to study how children and young people in foster care experience encounters with social professionals. The research question was: what kind of experiences of encounters do children and young people have in foster care?

The material included six studies from the years 2004-2022. There were three research reports, a doctoral dissertation, a study and an article. The data was examined and analyzed using the narrative literature method. Common themes were scanned.

The concept of dialogical encounter was used as the background of knowledge. In this view, a person is truly interested in the other person´s way of seeing the world. The goal of the whole process is to search and share a common understanding. It is roughly divided into three parts: building trust, challenging the dialogue and constructing a new understanding together.

Four key themes of encounters were found in this thesis. The first was the experience of dignity and uniqueness. Children and young people in foster care didn´t want to be labeled as clients or cases. Next, the children really wanted to be seen and heard. The third theme was sharing painful experiences. The fourth was openness and informality. Children and young people in foster care valued relaxed encounters in which the professionals also told something about themselves and their personal lives.

The analysis also dealt with the violence that came up in the materials. Violence is not rare between children and young people in foster care.

Encounters are the essence of all social work. That´s why studying them is very important. Encounters are difficult, multi-dimensional processes. Observing and analyzing them requires a lot. The reflections and feelings of children and young people in foster care should be explored more.

Keywords child protection, foster care, encounter, experiences, child, young person

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 5

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET 8

3 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO 10

3.1 Lapsen etu ja sijoittamisen perusteet 10

3.2 Sijaishuollon haasteet 11

4 KOHTAAMINEN IHMISSUHDETYÖSSÄ 14

4.1 Kohtaamisen monet kasvot 14

4.2 Dialoginen kohtaaminen 16

5 KIRJALLISUUSKATSAUS METODINA 20

5.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus 20

5.2 Aineiston hankinta ja esittely 21

5.3 Kirjallisuuskatsauksen eettinen pohdinta 28

6 KOHTAAMISEN YTIMESSÄ 29

6.1 Aineiston analyysi ja teemat 29

6.2 Ainutlaatuinen ja arvokas – sijaishuollon asiakas 33

6.3 Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen – toimenpiteiden kohde 36

6.4 Kipeiden kokemusten jakaminen – irrallisuus ja yksinäisyys 39

6.5 Avoimuus ja epävirallisuus – sulkeutuminen ja virallisuus 42

6.6 Väkivalta 44

7 JOHTOPÄÄTÖKSET 46

8 POHDINTA 50

LÄHTEET 53

1 JOHDANTO

Tein sosionomin opintoihini kuuluvan toisen työharjoittelun lastenkodissa, ammatillisesti ilmaistuna lastensuojelun sijaishuollon yksikössä. Siellä työn touhussa, iltaruokaa valmistaessa, läksyjä kysellessä ja hampaiden pesulle hoputtaessa syttyi kipinä tämän opinnäytetyön tekemiseen. Kotimatkoilla kävin mielessäni läpi kiireistä työvuoroa ja pysähdyin yleensä aina samojen kysymysten äärelle: Olinko kohdannut lapset? Olinko kohdannut heidät aidosti ja suoraan?

Lastenkodeissa asuvat lapset ja nuoret tapaavat arjessaan jatkuvasti useita aikuisia. Ensinnäkin he ovat tiiviisti tekemisissä ohjaajien ja useissa työvuoroissa vaihtuvien sijaisten kanssa. Kouluissa taas vastassa ovat opettajat ja muu henkilökunta. Iltaisin harrastuksissa nähdään urheiluvalmentajia tai kerhojen vetäjiä. Kotilomilla tavataan vanhempia ja ehkä myös muita sukulaisia. Lapselle nimetty sosiaalityöntekijä piipahtaa paikalla toisinaan. Aikuisia siis riittää, mutta sama alussa esittämäni kysymys nousee jälleen esiin: Kohdataanko lapsi ja nuori? Nähdäänkö hänet täydesti ja aidosti?

Lastensuojelua on kehitetty Suomessa viime vuosikymmenet lapsilähtöiseen suuntaan. Se on tarkoittanut, että lapsi ja lapsen hyvinvointi ovat ensisijaisia suhteessa muihin perheenjäseniin. Kohtaaminen muodostaa tämän ajattelutavan perustan. Aidon kohtaamisen on taas toivottu johtavan lapsen osallisuuden vahvistamiseen. Jos lasta tai nuorta ei kohdata, hänen tarpeitaan ja toiveitaan on mahdoton saada selville. (Hyvärinen & Pösö 2018, 7-9.)

Yhteiskunnan asettamista arvokkaista tavoitteista huolimatta lastensuojelun tilastot puhuvat karua kieltään. Kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat lisääntyneet Suomessa. Vuonna 2023 sijoitettuina oli 17 300 lasta ja nuorta eli 1,6 prosenttia lapsista. (Lastensuojelu 2023.) Muihin Pohjoismaihin verrattuna lastensuojelu on meillä laitosmaisempaa. Joka toinen huostaanotettu ohjautuu laitokseen tai ammatilliseen perhekotiin. Suomessa sijaisperheissä kasvaa selvästi vähemmän lapsia verrattuna Tanskaan, Ruotsiin tai Norjaan, vaikka perhehoitoa pidetään parempana vaihtoehtona kuin laitosmaista kasvuympäristöä. (Vasantola 2025.) Laitoshoito on myös lain mukaan toisella sijalla perhehoidon jälkeen (Laki lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta 2011/316, § 50).

Lyhyessä ajassa lasten ja nuorten vakavamman oireilun kuten päihteiden käytön on myös havaittu lisääntyneen. Tämä kasvava ongelma on taas johtanut erityisosaamiseen keskittyneiden sijaishuollon yksiköiden perustamiseen. Toisin sanoen haasteiden kasaantuessa on tarvittu entistä erikoistuneempaa henkilökuntaa. Kehitys näyttää huolestuttavalta. Lisätään erityisyksiköitä ja erityisiä toimenpiteitä. Huonoja kehityskulkuja ei kuitenkaan saada ehkä katkaistua. (Vasantola 2025.)

Lastensuojeluun kuuluvien lasten ja nuorten osallisuus toteutuu useissa tilanteissa heikommin kuin muiden ikätovereiden. Lastensuojelun ammattilaiset osaavat kyllä jo kysyä lasten ja nuorten näkemystä asioista, mutta vastaukset eivät jostain syystä näytä jalkautuvan jatkotoimenpiteiksi ja muutoksiksi. Toisin sanoen todellista kuulluksi tulemisen kokemusta ei välttämättä synnykään. Lastensuojelun piirissä elävien lasten ja nuorten kokemukset välittämisestä ja avunsaannista ovat heikompia kuin muilla. Kokemus aidosta huolenpidosta jää vajaaksi vuorovaikutuksessa. Lapsen oma elämäntarina näyttäytyy myös usein epäselvänä ja sirpaleisena vaihtuvien ammattilaisten kanssa toimittaessa. Kun lapsilta ja nuorilta on kysytty, mitä he toivovat lastensuojelulta, vastaus on ollut yllättävän yksiselitteinen: välittävää kohtaamista. (Stenvall, Hiltunen & Viskari 2023, 13-28.)

Etsin näkökulmia ja keinoja aitoon kohtaamiseen narratiivisen eli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin. Tässä metodissa tavoitteena on ilmiön ymmärtäminen ja johdonmukainen kartoitus. Narratiivinen katsaus on vapaampi tiedonhaussa ja aineistojen valintakriteereissä verrattuna muihin kirjallisuuskatsauksiin. Tietämykseni aiheesta syvenee samalla, kun käyn lähteitä monipuolisesti läpi. Menetelmä sallii aiheeseen liittyvän intuition seuraamisen. Mielestäni tällainen luova, subjektiivinen ja silti kurinalainen prosessi sopii hyvin työelämälähtöiseen opinnäytetyöhön, jossa omat kokemukseni ammatilliselta kentältä ohjaavat myös osaltaan lähdemateriaalien etsimistä ja työstämistä. (Vilkka 2023, 11-24.)

Lähestyn kohtaamista lapsen ja nuoren näkökulmasta. Rajaan aiheen sijaishuoltoon. Kysyn: millaisia kokemuksia sijaishuollon piiriin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on kohtaamisista sosiaalialan ammattilaisten kanssa? Valitsen analysoitavaksi kuusi tutkimusta vuosilta 2004-2022. Niissä on kartoitettu sijaishuollossa olevien

lasten ja nuorten kokemuksia. Etsin vastauksia tutkimuskysymykseen käyttäen dialogisen kohtaamisen tietoperustaa.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on perehtyä kohtaamiseen lastensuojelun sijaishuollossa. Tutkimuskysymykseni on: millaisia kokemuksia sijaishuollon piiriin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on kohtaamisista sosiaalialan ammattilaisten kanssa? Tarkastelen kohtaamista siis lasten ja nuorten näkökulmasta. Ammattilaisilla tarkoitan sijaishuoltopaikkojen ohjaajia ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä.

Kohtaamisten ytimessä on vuorovaikutus sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Sosiaalialalla puhutaan paljon reflektiosta. Omaa ammatillista toimintaa kannustetaan pohtimaan ja peilaamaan. Sosionomin työ rakentuu kohtaamisille ja vuorovaikutukselle, jotka syntyvät vain ja ainoastaan ihmissuhteissa. Kohdatessamme asiakkaan on tärkeää perehtyä huolellisesti hänen näkökulmaansa, siihen miten hän asiansa ja näkee ja kokee (Särkelä 2001, 29). Tavoitteeni on päästä pintaa syvemmälle sijaishuollon kohtaamisissa. Voisiko kohtaaminen olla voima, joka sysää muutoksen liikkeelle? Pitäisikö kohtaamisiin kiinnittää enemmän huomiota? Mitä aito kohtaaminen vaatii ammattilaisilta?

Lastensuojelussa kasvavat nuoret haluaisivat, että kohtaamiset olisivat inhimillisiä. He toivovat tulevansa nähdyiksi omana itsenään. Pohdin, toteutuuko tämä toive valitun aineiston valossa. Nuoret ovat sanoittaneet pyyntönsä muun muassa näin: Katso ja näe mut. Kuule oikeesti, mitä mä sanon. Keskity muhun, kun me jutellaan. Älä plaraa papereita tai kato konetta tai vastaile puhelimeen (Inkinen 2018, 181-183).

Tarkoitukseni on siis pohtia sosiaalialan ammattilaisuuteen liittyviä ydinkysymyksiä, jotka helposti hautautuvat kiireen ja rutiinien alle. Aito kohtaaminen voi innostaa löytämään työnilon ja motivaation, jos takana on pitkä työura lastensuojelussa. Työ on raskasta ja kuormittavaa. Vaarana vaanivat kyynistyminen ja uupuminen. Kohtaaminen on vuorovaikutusta, se on siis kaksisuuntainen silta. Jokainen kohtaaminen vaikuttaa myös ammattilaiseen joko voimavaroja tuoden tai vieden. Asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyösuhde on parhaimmillaan kehitysprosessi, jossa molemmat ovat sekä antajina että saajina (Särkelä 2001, 28).

Toivon pääseväni omassa ajattelussani tämän opinnäytetyön avulla uusille tasoille. Johtopäätökset voivat ehkä tarjota myös lastensuojelussa työskenteleville kollegoilla uutta ajateltavaa. Opinnäytetyön lopussa kokoan yhteen parhaat löytämäni havainnot. Laadin niistä tiiviin kohtaamisen kulmakivet -muistilistan, jonka voisi laittaa vaikkapa työpaikan seinälle muistutukseksi tai yhteiseen kansioon muiden työyhteisön pelisääntöjen lomaan.

3 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

3.1 Lapsen etu ja sijoittamisen perusteet

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelun käsikirja 2025). Lapsen etua puolustavat vahvasti myös kansainväliset sopimukset: YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Suomen lain mukaan vanhemmat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsensa hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Kun tämä ei jostain syystä onnistu, astuvat lastensuojelun ammattilaiset arkeen mukaan ja perheestä tulee lastensuojelun asiakas. Tällöin vaihtoehtoina ovat avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen. Lapsi tai nuori voidaan sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. (Lastensuojelun käsikirja 2025.)

Sijaishuolto tarkoittaa lastensuojelulain mukaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (Lastensuojelulaki 417/2007, § 49). Sijaishuoltopaikkaa etsittäessä on huomio kiinnitettävä huostaanoton perusteisiin, lapsen tarpeisiin, sisarussuhteiden ja läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen sekä hoidon jatkuvuuteen. Laitospaikka valitaan, jos sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla (Lastensuojelulaki 417/2007, § 50.)

Lastensuojelulaki määrittää sijaishuoltoa monin eri pykälin. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti perheensä kanssa tai yksin. Jos lapsi taas on välittömässä vaarassa, hänelle järjestetään kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa huolenpito. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, jonka aikana tutkitaan, jatketaanko sijoitusta vai päätetäänkö se. Kun lapsi on otettu huostaan, hyvinvointialueella on oikeus päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 3, § 37, § 38, § 45.)

Huostaanotto tarkoittaa sitä, että lapsen hyvinvoinnista ja kasvatuksesta ottaa vastuun vanhempien sijaan viranomainen, joka järjestää paikan sijaisperheestä, perhekodista tai lastenkodista. Huostaanotto on lastensuojelussa aina viimeisin vaihtoehto, kun muut toimet ja palvelut eivät enää riitä. Tuolloin lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja elinympäristössä on niin vakavia puutteita, että ne vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen. Toisin sanoen vanhemmat eivät enää kykene hoitamaan tehtäviään. Alaikäinen nuori voi myös itse vaarantaa terveytensä käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksia. Tässä tilanteessa vanhemmat eivät enää pysty huolehtimaan nuorensa turvallisuudesta ja terveydestä. (Huostaanotto, Lastensuojelun käsikirja 2025.)

Tutkimuksen mukaan alle kouluikäisten lasten perheissä sijoitusta harkittaessa ongelmat ovat jo kasaantuneet. Tuolloin taustalla on monesti ongelmien vyyhti: vanhempien köyhyys, velat, työttömyys, uupumista, sairautta tai päihteiden käyttöä. Perheen kokoonpano saattaa myös jatkuvasti muuttua uusien puolisoiden ja erojen seurauksena. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 4.) Teini-ikäisten lasten perheissä ongelmat ja kriisiytyneet tilanteet liittyvät monesti nuoren pitkiin ja toistuviin poissaoloihin koulusta, oppimisvaikeuksiin, identiteetin rakentumiseen sekä alkoholin tai huumeiden käyttöön. Murrosikä saattaa rajuudellaan yllättää muutoin lapsensa kasvatuksesta hyvin huolehtineet vanhemmat. (Heino ym. 2016, 7.)

Ennen huostaanottoa ja sijaishuoltoa perhe on normaalisti saanut jo monenlaisia avohuollon tukipalveluja kuten perhetyötä, tukihenkilön, terapiaa ja perhekeskuksen palveluja. Esimerkiksi kotiapu on ollut hyödyllistä monelle perheelle samoin kuin se, että vanhempi on päässyt päihdehoitoon. (Heino ym. 2016, 84.) Sijaishuolto voi merkitä lapselle ja hänen perheelleen hyvin erilaisia kokemuksia ja ratkaisuja: lyhytaikaista, tilapäiseksi jäävää sijoitusta tai varttumista vauvasta aikuisikään asti muualla kuin biologisten vanhempiensa kanssa (Känkänen 2013, 264.)

3.2 Sijaishuollon haasteet

Vuonna 2023 joka kuudennesta 13-16-vuotiaasta teini-ikäisestä suomalaisesta tehtiin lastensuojeluilmoitus. Heidän tilannettaan lähdettiin siis selvittämään eikä

se suinkaan aina johtanut toimenpiteisiin. Asiakkuus alkaa vasta, kun sosiaalityöntekijä toteaa erityisen lastensuojelun tarpeen. Kehitys näyttää kuitenkin huolestuttavalta, sillä kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi samana vuonna verrattuna aiempiin vuosiin. (Lastensuojelu 2023.)

Lastensuojelussa tehtävä työ on yhä enemmän erikoistunut, sektoroitunut ja ammatillistunut. Heino (2013, 107) toteaa osuvasti, että asiantuntijan, perheen aikuisten ja lapsen tietojen ja kokemusten tulisi silti voida kohdata. Jakamiseen tarvitaan Heinon mukaan tilaa ja aikaa pysähtyä, aitoa kykyä kuulla, ottaa tietoa vastaan ja koetella mielikuvia. Olisi pyrittävä kokeilemaan erilaisia vaihtoehtoja ja tunnustelemaan uusiakin mahdollisuuksia. Tulkitsen tämän opinnäytetyön valossa niin, että lastensuojelussa kaivataan parempia kohtaamisia.

Viimeisimpänä lisänä arkiseen lastensuojelutyöhön on tullut myös kirjaaminen. Kirjaaminen eli dokumentointi tarkoittaa tietojen kirjoittamista ja tallentamista asiakirjoihin myöhempää käyttöä varten. Kirjaaminen ohjaa työntekijää lastensuojelulain kaikissa työvaiheissa ja päätöksenteossa. Jääkö kaiken tämän keskellä kuitenkaan enää aikaa aidoille kohtaamisille? Onko kirjaaminen kohtaamista, entä miten tekstit vaikuttavat lasten ja nuorten elämään? Nämä kysymykset eivät liity suoraan tähän opinnäytetyöhön, mutta niitäkin sijaishuollossa työskentelevät pohtivat. (Lastensuojelun asiakirjat ja kirjaaminen, Lastensuojelun käsikirja 2025.)

Vuonna 2023 julkaistussa kouluterveyskyselyssä selvisi, että kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista lähes puolet koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Myös kokemukset kiusaamisesta ja väkivallasta olivat yleisempiä kuin kotona asuvilla. Onkin alettu kysyä, kohtaavatko lasten tarpeet ja palveluiden tarjoama tuki toisensa kunnolla. Erityisenä piirteenä sijaishuollossa on myös havaittu, että ulkomaalaistaustaisten perheiden lapsia ja nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle enemmän kuin Suomessa syntyneiden vanhempien jälkeläisiä. (Kiili, Jaakola, Anis, Lamponen & Stenvall 2024, 16-18.)

Lastensuojelun tilaan on viime vuosina kiinnitetty paljon huomiota ja parannusehdotuksia on esitetty runsaasti. Yksi syy alan ylikuormittumiseen on se, lastensuojelu toimii valitettavan usein perheiden viimeisenä etappina. Pösö (2010, 329-

334) kritisoi, että lastensuojeluun kasautuu monenlaisia ongelmakimppuja varsinkin huostaanottojen yhteydessä. Sosiaalitoimen työ on tässä tilanteessa varsin reaktiivista. Ongelmat ovat kyteneet ja kehittyneet jo pitkään. Esimerkiksi vanhempien pitkäaikainen päihteiden käyttö vaikuttaa kasvavan nuoren omiin valintoihin. Malli elämän eteen tuomien vaikeuksien ratkaisemiseksi ja pahan olon lievittämiseksi tulee kodin perintönä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kunnianhimoinen lastensuojelun uudistamisen visio vuoteen 2035 on ”Hyvinvoiva lapsi ja nuori kaikista lähtökohdista” (Lindberg & Yliruka 2023, 2). Raporttiin on kerätty 21 toimenpidettä, joissa korostuvat varhainen tukeminen, yhteistyö eri tahojen kesken, seuranta ja yhteiset kriteerit. Lastensuojelun toimintakykyä vahvistetaan niin, että siitä pitäisi tulla laadukasta ja vaikuttavaa. Voisiko aito kohtaaminen parantaa myös laatua?

Lastensuojelun ja sijaishuollon haasteita on viime vuosina ratkottu korostamalla moniammatillisuutta ja työntekijöiden vuorovaikutustaitoja. Erityisen tärkeänä on pidetty lasten ja nuorten kohtaamista sekä lapsilähtöistä ajattelua. Kohtaamista pidetään sosiaalityön eettisenä velvollisuutena ja ammatillisen osaamisen ytimenä. Lasten ja nuorten haastattelut ovat pääasiassa sosiaalityöntekijöiden vastuulla. Onnistuneen haastattelukohtaamisen piirteitä ovat muun muassa: rauhallisuus, kiireettömyys, avoimet kysymykset ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen. (Kiili ym. 2024, 21-23.)

4 KOHTAAMINEN IHMISSUHDETYÖSSÄ

4.1 Kohtaamisen monet kasvot

Mitä on kohtaaminen? Mitä kaikkea siihen sisältyy? Kohtaamiseen liitetään psykologisissa tietokirjoissa ja sosiaalialan tutkimuksissa erilaisia etuliitteitä. Puhutaan muun muassa läsnä olevasta, arvostavasta ja oivaltavasta kohtaamisesta. Käyn seuraavassa läpi näitä näkökulmia ja poimin esiin tämän opinnäytetyön kannalta kiinnostavia havaintoja. Kohtaamista on liki mahdotonta tiivistää lyhyeksi lauseeksi tai tiiviiksi määritelmäksi.

Lastensuojelun kokemusasiantuntijat korostavat tutkimusraportteja varten tehdyissä haastatteluissa lähes aina kohtaamista. Kahden ihmisen onnistunut kohtaaminen vaikuttaa ratkaisevasti siihen, mihin suuntaan asiat lähtevät kehittymään. Kohtaamisessa kyse ei ole siitä, että ammattilainen nyt vain sattuu olemaan mukava ja sympaattinen tai että ”kemiat kohtaavat”. Aitoon kohtaamiseen voi tietoisesti pyrkiä, sitä voi siis rakentaa ja parantaa. Rakennusaineina ovat välittäminen, kunnioitus ja ennakkoluulottomuus. (Hokkila 2023, 67-69.)

Dunderfelt (2016, 12-23) kartoittaa vuorovaikutuksessa välittyviä herkkiä signaaleja, jotka muodostavat sosiaalisen, näkymättömän kentän kohtaamisissa. Kun kaksi ihmistä kohtaa, merkittävää ei siis ole vain se, mitä sanotaan, tehdään tai sovitaan. Läsnä olevassa kohtaamisessa sanallisen ja fyysisen viestinnän rinnalla huomioidaan intuitiivinen viestintä ja tunneviestintä.

Intuitiivisessa viestinnässä joko kohtaavat tai jäävät kohtaamatta ihmisten sisäiset minuudet eli ydinminät. Luottamusta, arvostusta ja kunnioitusta luodaan juuri intuitiivisen viestinnän kautta. Auttamistyössä vaikuttavinta on ammattilaisen kyky olla läsnä ja elää mukana hyväksyvällä asenteella. Kun intuitiivinen kanava on auki, kaksi ihmistä jakaa yhteisen sisäisen perustodellisuuden. Sosiaalialalle sovellettuna ammattilainen pysyy silloin itse sisäisesti hiljaa ja tarjoaa asiakkaalle kuuntelemisen tilan, jossa sanat vastaanotetaan ilman arviointia, kritiikkiä tai vähättelyä. Kokemus on asiakkaan kannalta parhaimmillaan terapeuttinen. Hän saattaa kokea itsensä hyväksytyksi ja arvostetuksi ehkä ensimmäistä kertaa elämässään. Kohtaaminen voi siis jo itsessään sysätä muutoksen liikkeelle ennen

kuin edes on keskusteltu palveluista tai jatkotoimenpiteistä. (Dunderfelt 2016, 42-43, 52-55.)

Lastensuojelun piirissä olevat lapset ja nuoret ovat ikätovereihinsa verrattuna varustettu normaalia herkemmillä antenneilla. He ovat oppineet tarkkailemaan valppaasti kohtaamiaan aikuisia, koska kasvuympäristö on saattanut olla arvaamaton ja turvaton. Turvattomuuden tunne ja hylätyksi tulemisen kokemukset ovat yleisiä. Näin ollen lapset havaitsevat hyvin nopeasti, milloin edellä mainittu intuitiivinen kanava on kiinni tai siinä on merkittäviä häiriöitä, vaikka ammattilainen edistäisi heidän asioitaan moitteettomasti. Lapset siis aistivat ja tunnistavat aitouden kohtaamisissa. Kun he huomaavat kerta toisensa jälkeen, että intuitiivinen kanava pysyy kiinni eikä heitä kohdata, halu yhteyden hakemiseen alkaa hiipua. Pettymysten kierre alkaa toistaa itseään. Tulkinta herkistä antenneista pohjautuu psykiatri John Bowlbyn luomaan kiintymyssuhdeteoriaan ja -malleihin, joihin on viitattu usein myös sijaushuollossa. Malli perustuu neljää erilaiseen tapaan kiintyä lapsuuden vuorovaikutussuhteissa. Esimerkiksi ristiriitaisesti kiinnittynyt ihminen ahdistuu herkästi. Hän tarkkailee läheisten tunnereaktioita ja pyrkii välttelemään konflikteja. Vanhemman roolissa hän voi myöhemmin olla tunneilmaisussaan epäjohdonmukainen. (Kiintymyssuhteet ja kiintymyssuhdemallit 2025, Barkman 2013, 283.)

Mattila (2007,7) kirjoittaa, että vaatimatonkin kanssakäyminen jättää merkityksellisen jäljen, luo toivoa ja antaa elämänrohkeutta, kun siinä toteutuu arvostava kohtaaminen. Kohtaaminen on käymistä kohti toista ihmistä. Tässä aidon kohtaamisen tilassa on unohdettava suorittaminen ja kyettävä kuuntelemaan ilman valmiita vastauksia. Nöyryys on arvostavan kohtaamisen perusta. Kun ammattilainen pystyy katsomaan omaa elämäänsä totuudellisesti ja armollisesti, hän kykenee laajentamaan katseensa myös asiakkaan elämään. Kohtaamisessa pystytään pysyttelemään avoimesti ja rohkeasti ihmisyyden ytimessä. (Mattila 2007, 11-22.)

Reijonen & Strandén-Mahlamäki (2008, 7-8) lähestyvät toimittamassaan Oivaltava kohtaaminen -kirjassa kohtaamista erilaisten menetelmien, kuten kirjallisuusterapian ja sosiodraaman avulla. Menetelmien avulla on mahdollista löytää siirtymäpolkuja, joita kulkemalla edetään entisestä elämänvaiheesta uuteen.

Polku on tarina, joka eheyttää kokijaa ja jäsentää kipeitä tapahtumia. Työntekijä toimii avustajana tällä matkalla. Se edellyttää asiakkaan aitoa näkemistä sekä asioiden ja tilanteiden oivaltavaa kohtaamista.

Auttavassa kohtaamisessa on Särkelän (2001, 29) mukaan aina kyse kahden enemmän tai vähemmän tarkoituksenmukaisen todellisuuskuvan kohtaamisesta. Ammattilainen ja asiakas asettuvat samalle viivalle tutkimaan ja vertailemaan näkemyksiään todellisuudesta. Yhteisen jakamisen kautta synnytetään uutta todellisuuskuvaa, joka auttaa elämässä eteenpäin. Asiakas ei siis ole muutostyön kohde vaan sen toteuttaja, subjekti.

4.2 Dialoginen kohtaaminen

Tarkastelen tässä opinnäytetyössä valitsemiani aineistoja dialogisen kohtaamisen linssien läpi, koska näkymä tarjoaa riittävän monipuolisen kuvan vuorovaikutuksen vivahteiden ymmärtämiseksi. Lisäksi poimin mukaan joitakin ajatuksia terapeuttisesta kohtaamisesta, joka täydentää käyttämääni tietopohjaa.

Mönkkösen (2018, 19, 108, 110, 112) mukaan dialogisuus ilmenee kohtaamisissa, joissa ollaan kiinnostuneita toisen ihmisen maailmasta ja ajattelutavasta ja annetaan niille tilaa. Pyrkimyksenä on kehittää vuorovaikutusta sellaiseen suuntaan, että yhteinen ymmärrys alkaa rakentua. Dialogi sana juontaa juurensa kreikasta, jossa *dia* (läpi, halki) ja l*ogo*s (järki, oppi) yhdistyvät. Kyse on siis jostain, joka syntyy kahden osapuolen väliin ja tulee todeksi molemmille. Parhaimmillaan dialogissa kaksi ihmistä voi oppia toisiltaan ja muuttaa mielipiteitään. Dialogisessa kohtaamisessa otetaan huomioon sanojen lisäksi katseet, eleet, ääni ja kosketus. Osapuolet siis resonoivat toistensa ajatuksia ja tunteita virittyen samalle tasolle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että saavutettaisiin seesteisen harmoninen tila, jossa ei ole lainkaan ristiriitoja. Lastensuojeluun sovellettuna dialoginen kohtaaminen sallii kiistelyn, toisen haastamisen, huumorin ja leikkisyyden elementit sen jälkeen, kun luottamus on rakennettu. Tätä kaikkea voisi kutsua myös kiintymykseksi.

Dialoginen kohtaaminen kuuluu vuorovaikutusosaamiseen, joka on yksi tärkeimmistä sosionomin taidoista. Sijaishuoltoon sovellettuna lasten ja nuorten ihmisar-

voinen kohtaaminen edellyttää taitoa katsoa erilaisuutta ja vaativia tilanteita eettisesti kestävällä ja ongelmien ratkaisua edistävällä tavalla. (Mönkkönen 2018, 32.) Nykyään sijaishuollon piirissä on paljon maahanmuuttajataustaisia perheitä varsinkin pääkaupunkiseudulla. Tämä edellyttää ammattilaisilta herkkyyttä ja itsereflektiokykyä, jotta omat ennakkoasetukset tulevat myös käsitellyiksi eivätkä haittaa kohtaamisia. Maahanmuuttajista puhutaan helposti apua tarvitsevina sosiaalityön kohteina. Perinteinen suomalainen elämäntapa taas näyttäytyy homogeenisena hyvinvointina, jota syrjäytymisvaarassa olevat erityisryhmät uhkaavat. (Pitkänen & Raunio 2011, 229.)

Sosiaalipedagogisen työotteen keskeinen ominaisuus on dialoginen kohtaaminen. Ihmistä ei typistetä jonkin asiakasryhmän osaksi tai ongelman kantajaksi. Sen sijaan etsitään tunneyhtyettä, sallitaan tunteiden jakaminen ja kiintymyksen ilmaukset. Ammattilainen tuo esiin myös omaa elämäkokemustaan ja persoonaansa. Tämä kaikki toimii mielestäni hyvin, kun kohdataan sijaishuollon piiriin kuuluvia lapsia ja nuoria. Kohtaamisen rinnalla kulkee myös kasvatuksellinen suhde. Yksi hyvä esimerkki dialogisesta kohtaamisesta on lasten ja nuorten kanssa 2010-luvulla kehitetty menetelmä myönteinen tunnistaminen. (Nivala & Ryynänen 2019, 190-196.)

Alla olevaan dialogisen prosessin kaavioon voisi hyvin sijoittaa myös myönteisen tunnistamisen prosessin kolme vaihetta: tutustuminen (lapsen persoona, ominaispiirteet ja tausta tutuiksi), tunnustaminen (yksilöllisten ominaisuuksien arvostaminen) ja tukeminen (lapsen ja nuoren toimijuuden tuki ja kannattelu).

Ilman luottamuksellista suhdetta dialoginen kohtaaminen ei onnistu, sillä erilainen ajatus tai näkemys tilanteesta saatetaan kokea uhkana. Luottamuksen merkitys korostuu erityisesti sijaishuollossa, jossa lapsilla ja nuorilla voi olla takanaan lukuisia kokemuksia petetyksi tulemisesta. Dialogisen suhteen syntymiselle tärkeitä ovat myös yhteisen hämmästyksen hetket, jolloin päästään rakentamaan yhdessä jotain uutta. Sijaishuoltoon sovellettuna voisi ajatella, että ammattilainen ei aikuisena asetu kaikkitietäväksi ja kaiken nähneeksi, vaan uteliaaksi kanssakulkijaksi elämän edessä. Dialogissa toinen osapuoli nähdään jatkuvasti muuttuvana ja tietoisena toimijana, jonka kanssa voidaan olla myös eri mieltä. (Mönkkönen 2018, 114-117.)

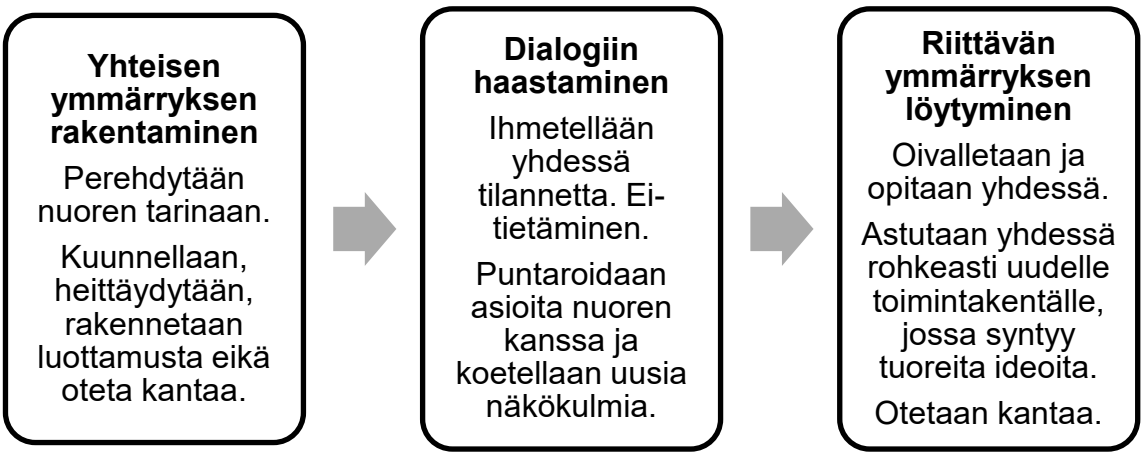

Kuvio 1. Dialogisen kohtaamisen prosessi lastensuojeluun mukautettuna. (Mönkkösen 2018, 208 pohjalta).

Kohtaaminen on voimallinen tapahtuma, jolla on aina seurauksia, joko hyviä tai huonompia. Lamberg (2018, 87-92) kirjoittaa parantavan dialogin ja terapeuttisen kohtaamisen merkityksestä lastensuojelussa ja toteaa, että jokainen kohtaaminen on mahdollisuus muuttaa omaa kokemusta ja tarinaa toisen, empaattisen ihmisen kanssa. Lamberg nostaa lisäksi esiin tärkeän näkökulman: vallankäytön. Lastensuojelun keskiössä ovat lapset ja nuoret, siis alaikäiset. Ammattilaiset ovat taas eri-ikäisiä aikuisia, joilla on valtaa puuttua ja päättää asioista. Kohtaamiseen liittyy siis myös valta-asema. Huolimatta kaikesta tiedosta ja osaamisesta, parantava kokemus on enemmän inhimillistä ja empaattista toisen kohtaamista kuin tietoa. Kyse ei ole asiantuntijan kyvystä kommunikoida ja perustella näkemyksiään. Ytimessä onkin kokemus sisäisestä maailmasta ja yhteydestä toiseen ihmiseen. Ammattilaisen olisi kysyttävä itseltään, miten voin muuttaa itseäni ja ajatteluani auttaakseni toista. Kohtaamisissa olisi kyettävä olemaan empaattinen, tietoisesti läsnä oleva ja ei-tietävä.

Mönkkönen (2018, 100) muistuttaa osuvasti, että valta-asema on aina ammatillisissa suhteissa läsnä ja on tärkeää tiedostaa se. Asiakas myös odottaa saavansa kohtaamisissa keskustelukumppanin, joka saa hänet parhaimmillaan ajattelemaan asioista ja tilanteista uudella tavalla.

Lastensuojelun piiriin kuuluvien nuorten turhautuminen nousee monesti toistuvista kokemuksista, joissa heitä ei kuunnella eikä uskota. Ammattilaisen tekninen

kuuntelu ja ennalta tietäminen estävät aidon kohtaamisen ja dialogin. Pahimmillaan yllä kuvattu prosessi kääntyy itseään toistavaksi huonoksi kierteeksi, josta nuori tai lapsi singahtaa lopulta kokonaan tuen ja kannattelun ulottumattomiin. Tällaisessa huonossa kuviossa: ei perehdytä, ei kuunnella, ei ymmärretä, ei oivalleta yhdessä, vaan jyrätään, määrätään ja kiirehditään.

5 KIRJALLISUUSKATSAUS METODINA

5.1 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Narratiivinen eli kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi kirjallisuuskatsausten metodeista. Muita ovat integratiivinen ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Valitsin narratiivisen menetelmän, koska siinä tavoitellaan keskitetyllä aineistolla tiedon asteittaista laajentumista. Hakuprosessia voi myös mukauttaa saatujen havaintojen suuntaamana. Menetelmää on kritisoitu sattumanvaraiseksi ja subjektiiviseksi. Pyrin kuitenkin toimimaan järjestelmällisesti ja avoimesti valintojani perustellen. Itseäni kiinnostaa juuri ajatus prosessista, jossa omat alkuasetukseni voivat myös muuttua ja kehittyä. (Vilkka 2023, 20-23.)

Kaikissa kirjallisuuskatsauksen tyypeissä suositellaan SALSA-kehyksen käyttämistä. Lyhenne tulee englannin kielen sanoista: *search*, *appraisal*, *synthesis* ja *analysis*. Suomennettuna prosessi alkaa haulla, jossa valitaan hakusanat ja tietokannat tutkimuskysymyksen perusteella. Samalla mietitään sisällyttämis- ja poissulkemisen kriteerejä. Seuraavaksi saatujen tulosten laatua arvioidaan ja tehdään uusia hakuja. Synteesivaiheessa aineistoa eritellään ja taulukoidaan. Toistuvia teemoja nostetaan esiin ja yhdistetään laajempien käsitteiden alle. Tehdään siis teema-analyysia. Näin valitusta aineistosta pyritään puristamaan ja tiivistämään esiin kaikkein olennaisimmat osat. Lopussa kootaan tulokset ja muodostetaan johtopäätökset. Prosessi ei ole tiukan lineaarinen, vaan vaiheisiin voidaan palata ja tehdä tarkennuksia esimerkiksi hakutermeissä. (Vilkka 2023, 17-21, 38-42, 75, 89.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus asettuu laadullisten tutkimusmenetelmien laajempaan kokonaisuuteen. Tässä suuntauksessa tyypillistä on soveltaa aiempia tutkimuksia ja teorioita, käyttää empiiristä aineistoa ja nostaa esiin tutkijan omaa ajattelua ja päättelyä. Aineistot ovat suhteellisen pieniä, ja niiden pohjalta pyritään esittämään hypoteeseja. Tuloksia voidaan esitellä kerronnallisesti ja luovasti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 6-7.)

5.2 Aineiston hankinta ja esittely

Valitsin opinnäytetyöni tietokannoiksi seuraavat: LUC Finna, Journal ja Julkari. Valinnoissa auttoi kirjaston informaatikko. Käytin hakutermeinä sanoja: sijaishuolto, kohtaaminen, lapsi, nuori, vuorovaikutus ja kokemukset. Informaatikon neuvosta haarukoin tietokantoja myös termillä vuorovaikutus kokemuksien ohella. Otin aivan aluksi mukaan myös pro gradut ja amk-opinnäytteet, mutta rajasin ne pois, koska halusin päästä lukemaan tasoltaan vaativampaa tutkimusta. Lisäksi ajattelin, että aineisto muodostuisi sisällöltään yhtenäisemmäksi, kun alemmat opinnäytetyöt jäisivät pois. Rajasin hakujen ajanjakson vuosiin 2000-2025, jotta löytäisin edelleen ajankohtaisia ja samalla mahdollisimman tuoreita tutkimuksia. En tehnyt sähköisen saatavuuden kanssa rajauksia, vaan tarkistin, että tutkimus oli mahdollista saada käsiin laatimani aikataulun puitteissa.

Seuraavassa taulukossa esitän tiivistetysti käyttämäni hakukriteerit ja tutkimuskysymyksen, jonka ohjaamana etsin aineistoja.

Tutkimuskysymys	Millaisia kokemuksia sijaishuollon piiriin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla on kohtaamisista sosiaalialan ammattilaisten kanssa?
Hakusanoja	sijaishuolto, kohtaaminen, lapsi, nuori, vuorovaikutus, kokemukset
Tietokannat	LUC Finna, Journal, Julkari
Mukaan ottamisen kriteerit	Kirja, artikkeli, väitöskirja, lisensiaatintyö, tutkimusjulkaisu, tutkimusraportti, konferenssijulkaisu
Poissulkemisen kriteerit	Ennen vuotta 2000 julkaistut aineistot, amk-opinnäytetyöt ja pro gradut, kansainväliset tutkimukset
Hakulausekkeet	Kohtaaminen AND sijaishuolto, Lapsi OR nuori AND sijaishuolto,

	Sijaishuolto AND vuorovaikutus, Sijaishuolto AND kokemukset

Taulukko 1. Hakujen pohjalla käytetyt kriteerit

Vaikka kohtaaminen on niin keskeinen teema sosiaalialalla, sitä on lastensuojelun sijaishuollon puolella tutkittu suoraan vähän. Tämä yllätti hakuja tehdessä. Syynä voi olla termin yleisluonteisuus. Periaatteessahan kaikki sosiaalialan tutkimus on jonkinasteista tutkittavan kohteen, ihmisten tai ilmiöiden, kohtaamista. Hankaluuksista huolimatta en kuitenkaan halunnut luopua kohtaamisesta, koska koin sen niin tärkeäksi näkökulmaksi sijaishuollossa.

En tehnyt sijaishuollon kentän sisällä tarkempia rajauksia, vaan hyväksyin tutkimusympäristöiksi niin lastenkodit, perhekodit, sijaisperheet kuin koulukodit. Kokosin seuraavaan taulukkoon tiivistetysti hakujen tuloksia.

Hakulause	**LUC Finna**	**Journal**	**Julkari**
Kohtaaminen AND sijaishuolto	8	8	63
Lapsi OR nuori AND sijaishuolto	55	27	127
Sijaishuolto AND vuorovaikutus	17	14	73
Kokemukset AND sijaishuolto	28	40	109
Yhteensä	108	89	372
Kaikkiaan		569	

Taulukko 2. Hakujen tuloksia tietokannoista.

Huomasin, ettei kohtaamista sijaishuollossa ole tutkittu juurikaan suoraan niin, että termi olisi nostettu jo otsikkoon. Hakutuloksia sain kaikkiaan 569, joita aloin käydä läpi. Tutkin tiivistelmiä, tutkimustuloksia ja sisällysluetteloita, joista löytäisin

lasten ja nuorten suoria kokemuksia kohtaamisista. Etsin aineistoja, joissa olisi mahdollisimman paljon lasten ja nuorten omaa ääntä, siis mielellään suorina sitaatteina. Halusin löytää laadultaan sellaisia tutkimuksia, joille voisin esittää kysymyksen kohtaamisesta.

Aineistosta karsiutui esimerkiksi Jari Sinkkosen ja Kaisa Arnkill-Tervosen monipuolinen teos Lapsi uusissa oloissa (2015), koska näkökulma oli terapeuttinen, psykologinen ja perustui aikuisten asiantuntijuuteen. Jätin pois myös menetelmiin ja palvelurakenteisiin keskittyvät tutkimukset sekä raportit. Kirsikka Arkimiehen kirja Terveisiä sijaisperheestä: yhdessä lapsen parhaaksi (2008) karsiutui siksi, että teos on opas ja tietokirja sijaisvanhemmuutta harkitseville. Osa haun tuloksista käsitteli jälkihuoltoa, keskittyi huostaanoton prosessiin, vanhempien kokemuksiin ja ongelmiin ennen sijoitusta tai rajoitustoimenpiteisiin. Nämäkin karsiutuivat aineistosta pois. Artikkelikokoelma Lapsen oikeudet lastensuojelussa (2016) jäi pois, koska näkökulma lakipainotteinen.

Keräsin aineistoksi alun perin kymmenen tutkimusta, joista kolme oli englanninkielisiä ja tehty Ruotsissa, Virossa ja Israelissa. Käytin siis ensin myös LUC Finnan kansainvälisten e-aineistojen hakua. Mukana oli esimerkiksi Helene Hardenstedtin, Stig Linden ja Lina Ponnertin artikkeli Aiming for Participation of Foster Children within Organizationally Specialized Social Services: A Bureaucratic or a Relational act? (2024).

Keskusteltuani opinnäytetyön ohjaajan kanssa luovuin ulkomaalaisista lähteistä, koska niiden mukaan ottaminen olisi ollut liian haastavaa opinnäytetyön kannalta. Lisäksi eri maiden käytännöt sijaishuollossa vaihtelevat Suomeen verrattuna. Ohjaajani opastuksella vaihdoin aineistoon mukaan muutamia hyviä ja vaikuttavia sijaishuollon tutkimuksia: Tarja Pösön Vakavat silmät ja muita kertomuksia koulukodista (2004) sekä raportin ”Suojele unelmia, vaali toivoa” (2012). Riitta Laakson väitöskirja Arjen rutiinit ja yllätykset - etnografia lastenkotityöstä (2009) vaihtui tuoreempaan tutkimusraporttiin ”Ne näki musta”: Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset (2019).

Seuraavassa taulukossa on lopullinen kuuden tutkimuksen aineisto.

Opinnäytetyön aineisto			
Tekijä, tekijät	**Otsikko**	**Ilmestymisvuosi ja lähde**	**Tutkimuksen taso ja aineisto**
Eriksson, Pia ja Korhonen, Päivi	”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti	THL 2022	Loppuraportti Sosiaalityöntekijät tapasivat 900 sijoitettua lasta ympäri Suomea.
Eronen, Tuija	Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista	Tampereen yliopisto 2012	Väitöskirja Sijaisperheissä ja/tai laitoksissa eläneiden kirjoittamat kokemukset (n=24), elämäkerrat (n=4) ja haastattelut (n=3).
Groop, Katarina	Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista	Janus vol. 29 (3) 2021, 249–266	Vertaisarvioitu artikkeli Sijaishuollosta aikuistuneiden ryhmätyöpajat (n=20), teemahaastattelut (n=3) ja kirjoitetut tarinat (n=3)

Laakso, Riitta	”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset	THL 2019	Raportti 20 huostassa olevan haastattelua, neljä keskustelua sijaisperheessä asuvan kanssa, viiden vammaisen huostassa olevan nuoren kohtaamista.
Pösö, Tarja	Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista	Stakes, Tutkimuksia 133. 2004	Tutkimus 42 haastateltua nuorta, nuorten ottamat valokuvat ja asiakirjat.
Vario, Pipsa, Barkman, Johanna, Kiili, Johanna, Nikkanen, Marko, Oranen, Mikko ja Tervo, Jaana	”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi	Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6	Tutkimusraportti 120 lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana olevaa nuorta ryhmätapaamisissa eri puolilla Suomea.

Taulukko 3. Aineiston esittely.

Kuten taulukosta ilmenee, aineisto on heterogeeninen mutta samalla myös monipuolinen. Lasten iät eri tutkimuksissa vaihtelevat kuudesta 17-vuoteen. Kaikki tutkimuksissa mukana olleet lapset ja nuoret ovat lastensuojelun asiakkaita sijaishuollon yksiköissä. Täysi-ikäistyttyään sijaishuollon piiriin kuuluvat nuoret siir-

tyvät jälkihuollon tuen pariin. Yleensä lapsuuden ja nuoruuden rajapyykkinä pidetään lastensuojelussa 12:ta ikävuotta eli alle 12-vuotiaan ovat lapsia ja sitä vanhemmat nuoria.

Kokosin seuraavaan taulukkoon aineistossa haastatellut ja tutkimuksiin osallistuneet lapset ja nuoret.

Osallistujat	**Määrä**	**Menetelmä / tutkimus**
Lapset (10-12 vuotta) ja nuoret (13-17 vuotta)	900	Kysely / Eriksson, P. & Korhonen 2022. ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti.
Nuoret ja nuoruutta muistelevat aikuiset	31	Kirjoitetut kokemukset, elämäkerrat, ja haastattelut / Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista.
Nuoret aikuiset (25-30 vuotta)	26	Ryhmätyöpajat, teemahaastattelut, kirjoitetut tarinat / Groop, K. 2021. Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista.
Lapset (6-9 vuotta) Lapset ja nuoret (11-17 vuotta) Erityistarpeiset nuoret (14-17 vuotta)	4 20 5	Toiminnalliset keskustelut, haastattelut ja kysely, kasvokkaiset kohtaamiset / Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset.

Nuoret	42	Haastattelut ja kohtaamiset / Pöso, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista.
Nuoret (12-20 vuotta)	120	Ryhmätapaamiset / Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. ja Tervo, J. 2012. ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi.
Yhteensä	1 148	

Taulukko 4. Aineistossa mukana olleet lapset ja nuoret sekä käytetyt menetelmät.

Pienten lasten haastatteleminen on vaativaa. Riitta Laakson tutkimuksessa 6–9-vuotiaiden kanssa keskusteltiin toiminnallisesti painottuneessa ryhmässä leikin avulla. Nuortenkaan haastatteleminen ei ole yksinkertaista. Luottamuksen rakentaminen vie aikaa, ja haastattelussakin kyse on kohtaamisesta. Voi hyvin kysyä, miksi sijaishuollon piiriin kuuluva nuori yhtäkkiä avautuisi häntä haastattelemaan tulleelle tutkijalle.

Toisaalta taas sijaishuoltopaikan ulkopuoliselle ihmiselle kertominen saattaa myös olla helpompaa kuin tutuille ohjaajille. Tutkimuksen tekeminen kaikkein haavoittuvampien ihmisten parissa on monin tavoin vaativaa. Omien kokemusten ja muistojen läpikäynti voi aktivoida traumoja. Tuija Eronen kohtasi tutkimuksessaan myös hiljaisuutta ja tilanteesta vetäytymistä. Vallitseva asiantuntijapuhe ei tunnu kohtaavan näiden nuorten elämää (Eronen 2012, 37). Eronen (2012,113) päättelee, että lastensuojeluun liittyvät henkilökohtaiset tarinat ovat jatkossakin arkoja aiheita, joita on houkuteltava kerrottaviksi.

Tarja Pösö antoi tapaamilleen koulukodin nuorille kertakäyttökameroita, joilla he ottivat kuvia itselleen merkityksellisistä asioista ja ihmisistä sijaishuollossa. Hän myös asui lyhyitä jaksoja koulukodissa luottamuksen saavuttamiseksi. Valokuvat täydensivät haastatteluja ja Pösön kokemuksia koulukodista.

Jo näinkin suppeassa otoksessa tutkimuksia vertaillessani havaitsin, että tulosten saamiseksi todella tarvitaan kohtaamista. Vaikka THL:n Kysy ja kuuntele -hankkeessa mukana oli laajin otos 10-17-vuotiaita lapsia ja nuoria (900), jäi se anniltaan kuitenkin kaikkein keveimmäksi. Arvelen, että syynä on valmiiden kyselykaavakkeiden käyttö. Lapset saivat valita annetuista vaihtoehdoista adjektiiveja, jotka heidän mielestään kuvastivat nykyisen sijaishuoltopaikan ilmapiiriä (Eriksson & Korhonen 2022, 81). Vaarana on tällöin, että jo ennalta laaditut vaihtoehdot suuntaavat liikaa vastauksia. Lisäksi kaavakkeita täyttivät omat sosiaalityöntekijät, jotka tapaavat lapsia ja nuoria valitettavan harvoin.

5.3 Kirjallisuuskatsauksen eettinen pohdinta

Noudatan opinnäytetyössäni hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Pyrin tarkkuuteen, luotettavuuteen, rehellisyyteen ja kantamaan vastuuni. En vääristele tai esitä asioita tavalla, joka voisi antaa aineistosta virheellisen kuvan. Siteeraan muiden tekemää tutkimusta avoimesti lähdeviittaukset kirjaten. Kunnioitan muiden tutkijoiden tekemää työtä ja koko tiedeyhteisöä. En vääristele tai vähättele aiempaa tutkimusta. Noudatan tutkimuseettisen neuvottelukunnan antamia ohjeita. Neuvottelukunta uudisti vuoden 2023 alussa ohjeensa. Toteutan tutkimuksen ammattikorkeakoulun opettajien ohjauksessa. Otan vastaan ohjeita, neuvoja ja korjaan virheitäni. Tuon esiin avoimesti omat tavoitteeni ja lähtökohtani. En esitä kaikkitietävää, vaan paljastan myös omat virheeni ja heikkouteni vasta-alkajana ja opinnäytetyön tekijänä. (TENK 2023, Vastuullinen opinnäytetyö 2020.)

Kirjallisuuskatsauksissa tutkitaan toisten tekemiä tutkimuksia, joten eettinen kärki kohdistuu tapaan, jolla kerättyä aineistoa käsitellään. Tutkijalta vaaditaan rehellisyyttä, vilpittömyyttä ja toisten työtä arvostavaa asennetta. Eettisesti tärkeää on, että tulokset kirjataan oikeassa valossa eikä suosita omia tulkintoja tai näkökulmia. Keskeiset havainnot tuodaan esiin tietoisesti, perustellusti ja läpinäkyvästi. Kirjallisuuskatsauksen laatimisen aikana ilmenneitä haasteita ei piilotella tai silotella, vaan ne kerrotaan avoimesti. Eettinen hereillä olo vaatii pysähtymistä ja pohdintaa. Ristiriitaisissa valintatilanteissa mutkia ei vedetä suoriksi vaan haasteet puretaan ja avataan näkyviksi. Vain tätä kautta tutkimuksesta voi olla hyötyä myös muille. (Vilkka 2023, 99-100.)

6 KOHTAAMISEN YTIMESSÄ

6.1 Aineiston analyysi ja teemat

Kävin aineistoa läpi tutkivan lukemisen (Vilkka 2023, 87) silmälaseja apuna käyttäen ja tein sisällönanalyysiä. Pyrin kartoittamaan keskeisiä ja toistuvia teemoja. Etsin kohtaamisista kertovia kokemuksia sekä riveiltä että rivien välistä. Ryhmittelin lasten ja nuorten lausumia sitaatteja eri kategorioihin. Lisäsin niiden rinnalle tutkijoiden esittämät tutkimustulokset. Näiden yhdistämisestä kokosin ensin taulukon myönteisistä ja kielteisistä kokemuksista, joista tiivistin kohtaamisten teemat. Huomioni oli ensisijaisesti lasten ja nuorten suorissa kokemuksissa sekä tavassa, jolla he kohtaamisista kertoivat.

Käyn seuraavaksi ensin läpi yleisiä havaintoja, joita tein kokoamastani aineistosta. Sen jälkeen nostan esiin kohtaamiseen liittyvät keskeisimmät löydöt. Sitaateissa olevat lauseet ovat suoraan lasten tai nuorten suusta. Ilman sitaattimerkkejä olevat virkkeet ovat tutkijoiden tekstiä ja ajatuksia.

Valitsemani aineisto kertoo hieman toisenlaista tarinaa verrattuna sijaishuollon huolestuttaviin tilastoihin ja negatiiviseen maineeseen. Tutkimuksissa toistui lasten ja nuorten näkemys siitä, että sijaishuoltoon päätyminen oli tarjonnut ratkaisevan muutoksen parempaan elämään. Arkeen oli tullut rytmiä, turvallisuuden tunne oli lisääntynyt, koulunkäynti oli taas alkanut sujua ja päihteiden käyttö oli vähentynyt tai loppunut kokonaan.

Sijaishuoltoaika näyttäytyi valtaosalle käänteentekevänä tilaisuutena, jonka kautta mahdollistui turvallisempi lapsuus ja nuoruus (Groop 2021, 261). Valtaosa sijoitetuista lapsista voi siis hyvin tämän aineiston valossa. Suurin osa (94 prosenttia) lapsista on myös tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa, suojassa kaltoinkohtelulta ja tyytyväisiä tämänhetkiseen elämäänsä (Eriksson & Korhonen 2022, 103). Tyytyväisyys välittyy myös sijoitettujen nuorten omissa arvioissa. ”Ennen sijoitusta en käynyt paljoa koulussa, mutta sijoitus auttoi ja voin nyt toteuttaa unelmaani” (Vario, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 17). ”Moni viihtyy täällä ja tämä on hyvä paikka, vaikka ne sanoisi mitä tahansa” (Pösö 2004, 60). ”Lapsuuteni alkoi vasta, kun minut huostaanotettiin ja sain olla minä.

Sain turvaa ja rakkautta” (Groop 2021, 256). Nuori puhuu siitä, että ei olisi enää hengissä, jos sijoitusta ei olisi tehty (Laakso 2019, 61).

Kuten aiemmin mainitsin, en tehnyt rajauksia eri sijaishuoltopaikkojen suhteen. Valitsemissani tutkimuksissa liikuttiin kuitenkin laajalla skaalalla sijaisperheistä koulukotiin. Koulukotiin sijoitetaan yleensä nuoria, joilla on ollut haasteita aiemmissa sijoituspaikoissa. Ylipäätään murrosikä tuo normaalit kasvukivut ja ikävaiheeseen kuuluvan kapinoinnin esiin. Sijaisperheissä kasvaneet lapset taas ovat voineet kasvaa kodinomaisissa olosuhteissa jo pitkään. Kokemuksia vertailtaessa negatiivisimmin tilanteensa kokivat juuri koulukodeissa elävät nuoret (luottamuksen puute, yksinäisyys, sivuun jääminen, kokemusten ristiriitaisuus). Myönteisimmin sijaishuoltoon suhtautuivat sijaisperheissä kasvavat nuoremmat lapset. Erityisesti alle 12-vuotiaiden perhehoitoon sijoitettujen lasten tilanne näyttäytyy tutkimuksen tuloksissa hyvänä (Eriksson & Korhonen 2022, 103).

Kokosin aineistosta keskeisimmät tutkimustulokset alla olevaan taulukkoon. Ryhmittelin kokemukset karkeasti kolmeen lohkoon, jotka erottuivat toisistaan, ja joista löytyi sekä myönteinen että kielteinen puoli. Ensimmäisessä lohkossa merkittävintä oli pysyvä ja lämmin ihmissuhde. Jotta tällainen suhde voi syntyä, lapselle tai nuorelle tulee kohtaamisten kautta kokemus ainutlaatuisuudesta ja arvokkuudesta. Tämän vastakohta tuli aineistossa selvästi esiin, ja sitä edustivat kommentit leimaamisesta ja kokemusten vähättelystä. Myös katkokselliset ihmissuhteet liittyivät tähän kokemukseen, jossa sijaishuollon nuori tunsi, ettei häntä nähty ainutlaatuisena yksilönä. Näkökulma on ymmärrettävä: jos sijaishuoltopaikka vaihtuu usein, kukaan ei ehdi tutustua nuoreen ja hänet nähdään entistä vahvemmin lastensuojelun ja ongelmien leimaamana asiakkaana.

Toisessa lohkossa myönteinen kokemus kohtaamisissa rakentui niin, että lapsi tai nuori koki, että hänen mielipiteillään ja ajatuksillaan oli merkitystä ja häntä kuultiin. Tästä seurasi se, että tarpeisiin vastattiin hyvin. Kielteisenä kääntöpuolena oli kokemus siitä, ettei tieto kulje eikä toimenpiteitä perustella. Sijaishuollon piiriin kuuluva lapsi tai nuori kokee kohtaamiset epäoikeudenmukaisina. Kolmanteen lohkoon kokosin kokemuksia elämän merkittävyydestä, jossa lapsi tai nuori koki itsensä kokonaiseksi kaikkine vaiheineen. Tärkeää oli, että kohtaamisissa

sai olla aito ja totuudenmukainen. Tämän kokemuksen kielteinen kääntöpuoli tuotti tuntemuksia yksinäisyydestä ja sivullisuudesta.

Myönteiset kokemukset	**Kielteiset kokemukset**
Aikuinen, joka uskoo nuoreen ja kuuntelee, halu tulla kohdatuksi yksilönä, ainakin yksi luotettava aikuinen elämässä, pysyvä ihmissuhde, pysyvä ja lämmin suhde lapsen ja hoivaavan aikuisen välillä, kannustavat, jatkuvat ihmissuhteet, merkittävien ihmissuhteiden läsnäolo.	Leimaaminen, ongelmanuori, omien kokemusten vähättelyä, ulkopuolisuuden ja leiman kokemusta, katkokselliset ihmissuhteet, luottamuksen puute, luottamuksen menettämistä.
Lapsen ja nuoren aidon mielipiteen selvittäminen, tarpeisiin vastataan hyvin, hyvinvointi kohentunut, turvallista, rentoa, kannustava kasvuympäristöä, psyykkisen, sosiaalisen ja materiaalisen hyvinvoinnin kohentumista, turvallisempi lapsuus ja nuoruus.	Kokemuksen ristiriitaisuus, sääntöjä ja toimenpiteitä ei perustella, tiedon puute, epäoikeudenmukaista kohtelua, kokemukset epäoikeudenmukaisesta kohtelusta, ettei voi vaikuttaa tai valita asioiden ja ihmissuhteiden ylläpitämisen väliltä, pettymykset, huostaanottopäätökseen ei vaikutusmahdollisuuksia.
Oman elämänhistorian tuntemus, todenmukainen kuva huostaanottoon johtaneista syistä, ymmärrys omien vanhempien toiminnasta ja oman elämänhistorian merkityksestä, huostaanotto oli oikea ratkaisu.	Yksinäisyys, sivuun jääminen, sijaishuoltopaikkojen vaihtuminen, turvattomuus, vähäinen toimijuuden kokemus, itsenäistyminen vailla valmiuksia, osattomuus.

Taulukko 5. Valitun aineiston tutkimustulokset tiivistettynä ja ryhmiteltynä.

Jos sijaishuollon piiriin kuuluvien lasten ja nuorten kokemusten kartoittaminen on vaativaa, niin entistä vaikeampaa on kohtaamisten tutkiminen, koska olisi päästävä ikään kuin pintaa syvemmälle ja saatava ote herkkävireisistä tilanteista, jotka voivat olla ohi nopeasti. Kyse ei aina ole edes lausutuista sanoista, vaan esimerkiksi katseista, eleistä ja kosketuksesta. Tälle tasolle valitussa aineistossa eteni

Tarja Pösö, koska hänellä oli mahdollisuus viettää aikaa koulukodeissa asuvien nuorten kanssa ja havainnoida heitä arkisissa, jokapäiväisissä tilanteissa.

Yllä olevassa taulukossa on päällekkäisyyksiä eikä jako ole yksiselitteinen. Tutkimustuloksia ryhmitellessäni jätin pois yhden erottuvan kokemuksen, joka tuli vain Pösön (2004, 90, 96) tutkimustuloksissa esiin. Se oli strategioiva asenne. Nuoret kertoivat, että heidän täytyi sijaishuollossa esittää henkilökuntaa mielistelevää ja kilttiä roolia selviytyäkseen. Tämä oli mielenkiintoinen näkökulma, ja sille löytyy varmasti kaikupohjaa laajemminkin nuorten kokemuksissa kohtaamisista sijaishuollossa. Jos lasta tai nuorta ei kohdata arvostavasti omana itsenään, hän saattaa mukautua ja rakentaa suojakseen roolin, epäaidon minäkuvan joko tietoisesti tai tiedostamattaan. (Klaavu 2023, 103-104.)

Kohtaamiset voivat joko onnistua tai epäonnistua. Näiden ääripäiden väliltä löytyy laaja kirjo laadultaan monen tasoisia kohtaamisia. Ryhmittelin teemat edelleen pareiksi, jotta polariteettien välinen vaihtelu tulisi näkyviin. Harvoin mikään kohtaaminen on absoluuttisesti huono tai hyvä. Ja joskus hyvältäkin vaikuttava kohtaaminen jää toisen osapuolen osalta heikoksi, jos omaa ääntä ei saakaan riittävästi kuuluville.

Pidin mielessä myös dialogisen kohtaamisen prosessin. Tutkin, miten luottamusta rakennetaan lasten ja nuorten näkökulmasta katsottuna kohtaamisissa, ja miten luottamusta taas vastaavasti ei synny tai se murenee. Tarkastelin, miltä sosiaalialan ammattilaisten esiintyminen näyttää lasten ja nuorten silmissä. Ammattilaisilla tarkoitan sekä sosiaaliohjaajia että sosiaalityöntekijöitä.

Kohtaamisen teemojen rakentaminen tutkimustulosten perusteella oli vaativaa, sillä kokemuksia ei voi mekaanisesti erotella eri lokeroihin. Ne limittyvät toisiinsa. Aineistossa pysyvien ihmissuhteiden merkitys sijaushuollossa oli suuri. Tulkitsin tämän dialogisen kohtaamisen valossa niin, että merkityksellisen ihmissuhteen syntyminen edellyttää ammattilaiselta kykyä nähdä lapsi ja nuori arvokkaana yksilönä eikä asiakkaana. Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen liittyy taas aidon mielipiteen selvittämiseen ja psyykkisen hyvinvoinnin kohentumiseen. Oman historian ja huostaanoton ymmärrys tuotti teeman kipeiden asioiden jakamisesta.

Huomasin lukevani tutkimuksista myös asioita, jotka eivät tulleet suoraan esille tuloksissa. Tällainen oli toive ammattilaisten avoimuudesta ja epävirallisuudesta. Halusin nostaa sen esiin, koska teema oli tärkeä varsinkin nuorille, ja se liittyy olennaisesti juuri kohtaamiseen. Keräsin aineistosta suoria sitaatteja, koska toivoin tuovani näin lasten ja nuorten autenttista ääntä vahvasti esiin. Se jää helposti aikuisten mielipiteiden ja ammattilaisten tekemien tulkintojen varjoon.

Parien alle viimeiseksi jätin kohdan väkivalta, joka on kaikissa kohtaamisissa tietenkin täysin tuomittavaa. Otin sen kuitenkin mukaan, koska tutkimusten mukaan sijaishuollon piirissä olevat lapset ja nuoret kohtaavat arjessaan selvästi enemmän väkivaltaa kuin muut ikätoverit. Tämä tuli myös aineistoni tarkastelussa esiin.

Myönteinen kohtaaminen	**Kielteinen kohtaaminen**
Ainutlaatuinen ja arvokas	Sijaishuollon asiakas
Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen	Toimenpiteiden kohde
Kipeiden kokemusten jakaminen	Irrallisuus ja yksinäisyys
Avoimuus ja epävirallisuus	Sulkeutuminen ja virallisuus
Henkinen tai/ja fyysinen väkivalta	

Taulukko 6. Tutkimustuloksista rakentuneet teemat.

6.2 Ainutlaatuinen ja arvokas – sijaishuollon asiakas

Lapset ja nuoret kiinnittivät kokoamassani aineistossa paljon huomiota siihen, millaisina heidät kohdattiin, mihin heidät aikuisten mielissä sijoitettiin. He toivoivat, että heidät kohdattaisiin ainutlaatuisina ja arvokkaina yksilöinä eikä sijaishuollon asiakkaina, erityistapauksina tai jopa ongelmanuorina. Kaikenlainen leimaaminen tai lokeroon laittaminen koettiin omaa ihmisarvoa loukkaavaksi. Näin asian tiivisti koulukodissa asuva nuori: ”Ne on ennustanuki mulle, et must tulee linnakundi, ne on sen suoraan sanonu” (Pösö 2004, 80).

Nuori haluaa tulla kohdatuksi mahdollisimman tavallisena eikä erityistapauksena. ”Kohtele minua samanarvoisesti, älä korosta erityisyyttä” (Vario ym. 2012,19). Koulukodissa nuori menettää mahdollisuutensa olla yksilö, sillä kukaan henkilökunnasta ei suhtaudu häneen yksilönä vaan koulukotioppilaana (Pösö 2004, 60). Suhteeseen liittyi voimakasta leimatuksi tulemisen vastustusta ja vihaa (Eronen 2012, 88). Lastenkoteihin ja ”lastenkotilapsiin” liittyvät leimaavat ja stereotyyppiset käsitykset sekä kulttuurinen hiljaisuus, joita tulisi murtaa yhteiskunnallisella tasolla. (Eronen 2012,112). ”Niissä dokumenteissa kirjoitettiin ongelmanuoresta ja musta tuntui, ettei nähty sitä, että oon traumataustaa oireileva nuori” (Groop 2021, 258).

Nuoren todellinen tilanne pettyi siis yllä mainitussa kohtaamisessa ongelmanuoren leiman alle. Sijoitetut lapset ovat kokeneet usein hylkäämisiä varhaislapsuudessaan, jolloin voidaan puhua kehityksellisestä traumasta. Hylkäämisistä johtuvaa kauhua, paniikkia ja turvattomuutta yritetään välttää myöhemmin kaikin tavoin. Tämä voi näkyä esimerkiksi nuoren ylireagointina normaaleissa tilanteissa. Tästä taas seuraa helposti ympäristön paheksuntaa ja arvostelua. Kehityksellistä traumaa on vasta viime aikoina alettu ymmärtää ja tutkia tarkemmin. (Klaavu 2023, 88-92.)

Leimaaminen ei useinkaan ole sijaishuollon ammattilaisten suunnalta tarkoituksellisesti pahantahtoista vaan tiedostamatonta ja rutiininomaista. Silti lapsen tai nuoren marginaalista asemaa vahvistetaan aikuisten taholta. Puhuessaan esimerkiksi syrjäytyneistä asiakkaista, erityislapsista tai -nuorista ammattilaiset saattavat tuottaa heille hyvästä tarkoituksesta huolimatta erityisen aseman (Mönkkönen 2018, 69).

Negatiivisten kohtaamisten vastapainoksi nostan tutkimuksista esiin myös esimerkkejä arvokkuuden kokemuksesta. Suurin osa teini-ikäisistä koki, että vähintään yksi aikuinen sijaishuoltopaikassa arvostaa heitä (Eriksson & Korhonen 2022, 84). Vastaajista suurin osa kertoo, että sijaishuoltopaikassa on ainakin yksi aikuinen, joka saa lapsen tuntemaan, että hänestä välitetään ja hän on hyväksytty sellaisena kuin on (Laakso 2019, 48).

Dialogisen kohtaamisen valossa ainutlaatuisuuden ja arvokkuuden kokemus on äärimmäisen tärkeää tulevaisuuden kannalta. Luottamusta rakennetaan toistuvien, onnistuneiden kohtaamisten turvin. Prosessin ensimmäiseltä askeleelta päästää etenemään seuraavaan (dialogiin haastaminen) vain, jos sijaishuollon piiriin kuuluva nuori kokee kohtaamisissa itsensä arvokkaaksi ja ainutlaatuiseksi yksilöksi ja subjektiksi eikä yhdeksi monista lastensuojelun asiakkaista. Näin toiveen esittää eräs nuori: ”Pitää muistaa kehua lasta, kun on usein todella huono itsetunto ja lähtökohtanakin se, että siirrettiin koulusta toiseen ja olin aina uus oppilas siellä ryhmässä” (Groop 2021, 256).

Ainutlaatuisuuden ja arvokkuuden kokemus kohtaamisissa liittyy myös turvallisuuden tunteeseen. Sisäinen turvallisuus tarkoittaa, että ihminen voi luottaa omiin tunteisiinsa ja näkemyksiinsä monenlaisissa ympäristöissä. Se on luottamusta oman olemassaolon oikeuteen ja siihen, että maailmassa on olemassa merkityksellinen paikka ja tehtävä juuri minulle. Sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret tarvitsevat tähän erityisen paljon vahvistusta. Pintapuolisen kehumisen sijaan tarvitaan toistuvia kokemuksia kelpaavuudesta ja huolenpidosta. (Mattila 2011, 70-72.)

Sijaishuollon kohtaamisissa keskeisintä on luottamuksellisen suhteen syntyminen lapsen tai nuoren ja aikuisen välille. Suhteita ei lapsen kannalta tarvitse olla useita. Yksikin vahva ja pysyvä side aikuiseen voi riittää. Luottamus rakentuu toistuvissa hyvissä kohtaamisissa. Ammattilaiselta se edellyttää kykyä nähdä lapsi tai nuori ainutlaatuisena yksilönä. Samalla lapsen ja nuoren mielessä kasvaa kokemus ainutlaatuisuudesta ja arvokkuudesta. Suhteen syntyminen vaatii aikaa, kärsivällisyyttä ja läsnäoloa (Vario ym. 2012, 33). Hyvä suhde perustuu sosiaalialalla asiakkaan kokemukseen siitä, että hän tulee ammattilaisen taholta hyväksytyksi juuri sellaisena kuin on haasteineen ja historioineen (Särkelä 2001, 31-34).

Lastensuojelussa on viime vuosina puhuttu paljon mentalisaatiosta, jossa on samoja elementtejä kuin dialogisessa kohtaamisessa. Mentalisaation juuret ovat psykoterapiassa. Mentalisaatio tarkoittaa kykyä huomioida omat sekä toisen mielentilat kanssakäymisessä. Se edellyttää sitä, että ihminen on tunnesuhteessa

itsensä ja toisen välillä. Tämä sopii hyvin lastensuojeluun, joka on tunteiden kyllästämää (Eronen 2012, 85, 119). Mentalisaatiossa tärkeää on väärinymmärryksen sietäminen ja erehdysten hyväksyminen niin itsessä kuin toisessa. Tällöin ammattilainen pystyy kestämään esimerkiksi nuoren hyvinkin rajuja tunteita ja parhaimmassa tapauksessa kannattelemaan niitä. (Laitinen 2017, 59-50, Keinänen & Martin 2019, 10-11, 188-192).

Sulimani-Aidan (2017, 864-869) kirjoittaa ”mentoroivasta vanhemmuudesta”. Sijoitettuina olleet nuoret aikuiset pitivät tiettyjä työntekijöitä äiteinään ja isinään, koska nämä tekivät enemmän kuin työtehtävät vaativat. He laittoivat persoonansa peliin, olivat kärsivällisiä, aitoja, lojaaleja ja herkkiä. Tavallisen vanhemman tavoin he pitivät nuoren mielessään myös työajan ulkopuolella. He olivat parhaimmillaan aina saatavilla, kun nuori tarvitsi neuvoja ja tukea. Samalla nämä työntekijät myös asettivat rajoja ja patistivat huollettaviaan. Siis kuten oikeat vanhemmat. Näillä toimilla on hyvin myönteisiä vaikutuksia lapsen ja nuoren kehitykseen. Sijaishuollossa kasvavia lapsia ja nuoria tulisikin rohkaista ja ohjata jatkamaan syntyneitä yhteyksiä ja ihmissuhteita (Groop 2021, 262).

THL:n tutkimusprofessori Tarja Heino esittää mielenkiintoisen ja rohkean ratkaisun vaihtuvuuteen Riitta Laakson raportin saatesanoissa. Heino on samoilla linjoilla Sulamani-Aidanin kanssa. Jospa suomalaisen sosiaalityöntekijän tehtävänä olisikin löytää yhdessä lapsen, hänen läheistensä ja sijoituspaikan aikuisten kanssa jokaiselle sijoitetulle yksi merkityksellinen ihminen. Tämä tärkeä henkilö sitoutuisi kulkemaan lapsen rinnalla koko matkan aikuisuuteen asti, kaikki ylämäet ja alamäet. Hänellä olisi aikaa lapselle ja nuorelle juuri silloin, kun tarve on. Lastensuojelutyön vaikuttavuus näyttääkin syntyvän ensisijaisesti kahden yksilön välisessä vuorovaikutuksessa ja ihmisten välille muodostuvissa suhteissa (Hokkila 2023, 67).

6.3 Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen – toimenpiteiden kohde

Toinen iso kohtaamisiin liittyvä teema lasten ja nuorten näkökulmasta oli kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Nykyään sijaishuollon piiriin kuuluvien alaikäisten mielipidettä osataan jo kysyä, mutta vastauksia ei ehkä pysähdytäkään kuulemaan. Monella lapsella ja nuorella on kokemuksia tilanteista, joissa päätökset on tehty jo

valmiiksi. Nuoren kuuleminen omassa asiassa on ikään kuin vain täytettävä muodollisuus tai velvollisuus. Joissakin sijoituksissa tai sijaisyksikön vaihdoksissa nuori on kokenut olevansa vain toimenpiteiden kohde vailla mitään oikeuksia. ”Olen tottunut vaihtamaan paikkoja. Kato, kato, laitos vaihtuu jälleen vaihteeks” (Pösö 2004, 59). Kun sijaishuoltopaikka vaihtuu useita kertoja, luottamuksellisen suhteen rakentaminen vaikeutuu, ja jossain vaiheessa sitä ei enää edes yritä rakentaa. Seurauksena voi olla myös osattomuuden tunne – kokemus siitä, että omilla mielipiteillä ja näkemyksillä ei ole merkitystä (Laakso 2019, 53).

Sijoitettujen lasten arkeen liittyvät vaihtuvuudet ja muutokset tulivat THL:n aineistossa esille monella tavalla. Tulosten valossa jatkuvuuden tunne ja pysyvyys eivät ole lasten näkökulmasta riittävän turvattua. Monella lapsella oli takanaan useita sijaishuoltopaikkoja ja samaan aikaan työntekijät sekä lähiaikuiset olivat vaihtuneet. (Eriksson & Korhonen 2022, 104.)

Vaihtuvuus liittyy osin palvelujärjestelmän käytäntöihin. Ensimmäinen sijaishuoltopaikka on yleensä vastaanottoyksikkö tai -perhe, josta lapsi siirtyy pitkäaikaiseen sijaishuoltopaikkaan. Paikka saattaa löytyä sieltä, missä kullakin hetkellä on tilaa ja mahdollisuus ottaa lapsi vastaan. Myös monet henkilöstövaihdokset lastensuojelulaitoksissa on tunnistettu epäkohdaksi. (Korhonen 2023, 12.)

Lasten ja nuorten elämäntarinoiden katkoksellisuutta voidaan korjata rakentamalla siltoja aukkopaikkoihin. Sijaishuollossa lapsen on hyvä kuulla itsestään kertomuksia siitä, kuinka hän tuli taloon, mitä hän on tehnyt ja millaisia hienoja hetkiä hänen kanssaan aikuiset ovat saaneet kokea. Yhteiset muistot ruoanlaitosta, retkiltä ja leikeistä ovat tärkeitä, ja niitä syntyy vuorovaikutuksellisissa aidoissa kohtaamisissa. Kun ammattilaiset osallistuvat sijaishuollon arkeen tuntevina ja kokevina ihmisinä, he rakentavat samalla näitä tärkeitä kannattelevia lapsuusmuistoja ja kokemuksia rakastetuksi tulemisesta. (Penttala 2023, 74.)

Alaikäiset lastensuojelun asiakkaat ovat sikäli erityisessä asemassa, että heidän puolestaan voidaan myös tehdä päätöksiä, jotka eivät tunnu reiluilta tai oikeudenmukaisilta. Osa sijoitetuista lapsista ajattelee, että he voisivat mainiosti asua yksin tai kavereiden kanssa. Aikuisten velvollisuus on perustella, miksi näin ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä ja miksi se ei ole hyvä vaihtoehto. Nuorilta puuttuu usein perspektiivi tulevaan. Se taas kuuluu nuoruuteen ja lapsuuteen, tiettyyn

ikävaiheeseen ja on täysin normaalia. Aikuisten, niin vanhempien kuin ammattilaistenkin tehtävä, on suojella ja huolehtia lasten hyvinvoinnista. Erityisen tärkeää nähdyksi, ymmärretyksi ja kuulluksi tuleminen on silloin, kun nuori elää hauraassa elämäntilanteessa ja kipuilee kasvattamansa kuoren alla (Laakso 2019, 11).

Negatiivisia kokemuksia kohtaamisista nousi esiin esimerkiksi tilanteissa, joissa huostaanottopäätökseen ei koettu olleen vaikutusmahdollisuuksia tai itsenäistymään jouduttiin, vaikka siihen ei koettu olevan valmis (Groop 2021, 261). Nuoren kokemus on, että lapset ja nuoret ohitetaan heitä itseään koskevan tiedon tuottajina. Siitä, mitä nuorelle kuuluu, kertovat useimmiten muut kuin nuori itse (Laakso 2019,12). Asiakassuunnitelmapalavereista muutama nuori huomautti, että ne ovat tilanteita, joissa hän ”tappelee aikuisia vastaan” (Vario ym. 2012, 31). ”Kun olin osastolla, minulta kysyttiin, haluanko perheeseen, sanoin etten halua, mutta silti jouduin sinne” (Vario ym. 2012, 33). ”Sosiaalityöntekijä ei tee mitään, vaikka yrittää kertoa, että kohdellaan väärin” (Vario ym. 2012, 40). ”Ei sillä mitään merkitystä ole, mitä mieltä nuori on, sillä muut päättävät joko tukea tai vastustaa nuoren omaa näkemystä” (Pösö 2004,64). Kertomisen esteenä haastatteluissa tuli esille myös se, ettei nuori aikaisempien kokemusten perusteella luota siihen, että häntä uskottaisiin (Laakso 2019, 76).

Löysin aineistosta myös positiivisia tuloksia kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Osallisuutta tarkasteltaessa vain 4,3 prosenttia 10–12-vuotiaista koki, ettei yksikään aikuinen kysy lapsen mielipidettä tai ota sitä huomioon päätöksissä. Lähes 90 prosenttia kuitenkin koki, että näin tapahtuu (Eriksson & Korhonen 2022, 84). Myös suurin osa teini-ikäisistä koki, että vähintään yksi aikuinen sijaishuoltopaikassa arvostaa heitä (Eriksson & Korhonen 2022, 84). Kohdatuksi tulemisessa on eroja riippuen sosiaalialan ammattilaisesta, ja nuoret huomaavat eron. ”On ollu niit, jotka vaan kysyy kysymyksiä ja kirjottaa. Niitä ei oikeesti kiinnosta mun elämä. Sit on niitä, jotka oikeesti kysyy mun kuulumisia, että voi keskustella muistaki asioista” (Laakso 2019, 50).

Dialogisen kohtaamisen valossa sosiaalialan ammattilaisten olisi kyettävä näissä tilanteissa pysähtymään ei-tietämisen tilaan. Jos sijaishuoltopaikka vaihtuu usein, olisiko mahdollista puntaroida ja ihmetellä nuoren kanssa rauhassa, miksi

näin käy toistamiseen. Lamberg (2018, 92-93) kannustaa luopumaan omasta tietämisen auktoriteetista, joka on tyypillinen valta-asema lastensuojelussa. Kohtaamisen kokemus on myös kehollista synkronoitumista. Se avaa siltoja kohtaamiseen, jossa ihminen, joka ei ole ehkä aikaisemmin pystynyt puhumaan hänelle kipeistä asioista, pystyy yhteisen synkronoitumisen kautta luottamaan paremmin työntekijään ihmisenä (Lamberg 2018, 92). Tällainen tilassa oleminen vaatii vähintään sen, että ammattilainen ei asetu istumaan toiselle puolelle pöytää, tietokoneen taakse tai vilkuilemaan kännykkäänsä. Asiakassuunnitelmapalaverit voivat näyttää lapsen tai nuoren näkökulmasta musertavilta, jos vastassa on joukko ammattilaisia, joilla toki on tietoa yllin kyllin, mutta ei kuitenkaan aitoa taitoa empaattiseen kuunteluun. Jokainen sijaishuollon nuori ja lapsi on kuitenkin oman elämänsä ainoa paikalla oleva erityisasiantuntija. Laakson haastattelema nuori kiteytti, että kysyttäisiin: ”Miten sä oikeesti voit” (Laakso 2019, 12).

Tarja Pösö tavoitti tutkimuksessaan kuulluksi ja nähdyksi tulemisen ei-verbaalista kokemusta erityisen koskettavasti. Hän kirjoitti koulukotinuorten vakavista silmistä, joita kiireinen ammattilainen ei ehkä lainkaan huomaa tai huomaa, mutta sivuuttaa. Vakavat silmät etsivät kuuntelijaa, eivät karttaneet kontaktia ja kuuntelua – aina ne palasivat katsomaan suoraan haastattelijan silmiin (Pösö 2004, 66).

6.4 Kipeiden kokemusten jakaminen – irrallisuus ja yksinäisyys

Kohtaaminen vaatii luottamuksen rakentamista, ja luottamusta syntyy yleensä pysyvissä ihmissuhteissa kuten analyysin ensimmäisessä osassa kävi ilmi. Sijaishuollon lasten ja nuorten näkökulmasta asia on monitahoinen ja ristiriitainen. Luottamus omiin vanhempiin on ehkä mennyt ja suhteet ovat pysyvästi poikki. Silti suhde elää mukana lapsen ja nuoren arjessa. Nämä ”näkymättömät” ihmiset ovat mukana kohtaamisissa. Suhde vanhempiin ja sukulaisiin voi olla myös hyvin läheinen mutta kipeä. ”Mutta se, että ollaanko me jotenkin herkempiä, kun meidät on lapsena huostaanotettu ja siirretty, et monet asiat ehkä tuntuu katkerimmilta ja vaikeemmilta. Varsinki, jos sun pitää piilotella noiden asioiden taustaa, niin ne nousee yliherkästi pintaan” (Groop 2021, 256). Kommentissa kuuluu, ettei katkerista ja kipeistä kokemuksista pysty juurikaan puhumaan sijaishuollon ammatti-

laisten kanssa. Silti ne värittävät vahvasti mielenmaisemaa. ”Normaaleilla on porukat tukemassa ja neuvomassa, mut sijoitetulla ei välttämättä oo ketään” (Groop 2021, 259).

Ihmissuhteet aikuisiin sijaishuollossa ovat osa virallista järjestelmää ja sosiaalialan ammattimaisuutta. Silti esimerkiksi suhteista ohjaajiin voi tulla niin tärkeitä, että ne kannattelevat pitkälle aikuiseen elämään. Janan toisessa päässä taas on yksinäisyys ja eristäytyminen, jossa sijaishuollon piiriin kuuluva jää kannattelevien suhteiden ulkopuolelle. Sijaishuollossa kasvavia lapsia ja nuoria ei rohkaista tai ohjata jatkamaan syntynyttä yhteyttä tai käsittelemään suhteiden päättymistä (Eronen 2012, 262).

Monella lapsella on takanaan useita sijaishuoltopaikkoja ja muita muutoksia, ja työntekijät sekä lähiaikuiset ovat vaihtuneet (Eriksson & Korhonen 2022, 104). ”Voin kertoa yhdelle ohjaajalle, häneen voin luottaa eikä hän kerro muille, hän kysyy aina luvan siihen, että mitä kertoo” (Vario ym. 2012, 40). Kohtaamisissa ohjaajien kanssa kaikkein tärkeintä on luottamus siitä, etteivät asiat kantaudu esimerkiksi lastenkodin muiden aikuisten korviin. Vain tällaisissa kohtaamisissa voidaan jakaa aidosti tärkeitä, mieltä painavia asioita. Kasvamiseen luonnollisena kuuluvat vaikeat kaudet eivät tätä luottamusta riko. Nuoreen sitoudutaan myös hetkinä, jolloin nuoren käyttäytyminen koetaan haasteelliseksi ja ongelmalliseksi (Laakso 2019, 54).

Tuija Eronen toteaa osuvasti tutkimuksessaan, että jos työntekijä tai tutkija ei kykene tunnistamaan eikä käsittelemään omia vihan, kateuden, pelon tai häpeän tunteitaan, niin usein asiakkaat näillä tunteilla latautuneissa ja kaoottisissa tilanteissa jäävät avun saavuttamattomiin (Eronen 2012, 119). Monet nuorten kokemat asiat olivat työntekijöille niin vieraita, että nuorista tuntui turhalta puhua niistä (Pösö 2004,87). ”Mä oon sulkenut lapsuusajan pois enkä muista hirveästi asioita. Tuntuu välillä, että itsestä puuttuu osa” (Groop 2021, 257). Kohtaaminen vaatii siis ammattilaisilta erityisen hyvää kykyä itsereflektioon ja rohkeutta katsoa raskaita elämänvaiheita suoraan, jotta nuori pystyy integroimaan omaan elämäntarinaansa kaikki kokemuksensa, niin hyvät kuin kipeätkin.

Dialoginen kohtaaminen epäonnistuu, jos pahat ja raskaat asiat piilotetaan tai selitetään pois. Ammattilainen saattaa pelätä omia vaikeita tunteitaan, joita tilanne herättää. Lapsi ja nuori jää pahimmassa tapauksessa tunteineen yksin. (Mönkkönen 2018, 89-91.)

Lasten ja nuorten elämäntilanteet aktivoivat myös työntekijöiden omia lapsuuden ja nuoruuden kokemuksia. Kohtaamiset voivat kuormittua aikuisten käsittelemättömillä asioilla. Ammattilainen saattaa esimerkiksi pyrkiä nopeasti läheisyyteen ja yhteisymmärrykseen asiakkaan kanssa, koska pelkää itse hylätyksi tulemista. Tämä taas juontaa juurensa oman lapsuuden kiintymyssuhdemalleihin. Dialogisessa kohtaamisessa keskeinen tutkiva ei tietämisen tila jää silloin toteutumatta. Työntekijä saattaa sanoittaa asiakkaan tunteita tarkistamatta sitä, osuuko hän oikeaan tulkinnoissaan. On vain kiire ratkaista tilanne, koska ammattilainen on itse niin ahdistunut. Sijaishuollon kohtaamisiin sovellettuna lapsi tai nuori jää tilanteessa ulkopuoliseksi ja osattomaksi. Tyypillistä on myös, että ammattilainen kokee tässä tilanteessa tulleensa loukatuksi, koska hänen osoittamansa empatia ei saakaan vastakaikua eikä yhteyttä näytä syntyvän. Aivan kuin lapsi tai nuori haluaisi tarkoituksella olla vaikea saadakseen työntekijän ärsyyntymään. Tällainen kohtaaminen on erittäin kuormittavaa sekä asiakkaan että ammattilaisen kannalta. Sanna Isosävi (2023, 253) toteaa osuvasti, että hätääntynyt työntekijä haluaa ratkaista tilanteen nopeasti ja tarjota läsnäoloaan silloinkin, kun erimielisyys ja konfliktin käsittely voisivatkin olla yhteistyölle enemmän hyödyksi. Tämä palautuu taas dialogiseen kohtaamiseen, jossa uskalletaan olla ensin tietämättömiä ja osataan myös haastaa nuorta. (Isosävi 2023, 251-253.)

Toisinaan sosiaalialan ammattilaiset hakeutuvat töihin lastensuojeluun juuri oman lapsuus- ja nuoruushistoriansa motivoimina. Halutaan ikään kuin korjata ja toimia toisin kuin omassa perheessä on toimittu. Tällöin on entistäkin tärkeämpää olla tietoinen ja itsereflektiivinen. Kati Pupita-Mattila (2011, 48) toteaa, että etsiessämme arvostavan ja vahvistavan kohtaamisen asennetta ja harjoitellessamme hyvää kohtaamista lapsen kanssa joudumme tunnustelemaan myös omaa lapsuuttamme.

Sijaushuollon kohtaamisissa voidaan myös tulkita liian monet asiat sijoituksesta ja ylipäätään rikkinäisestä lapsuudesta johtuviksi. Tämä palautuu osin ensimmäiseen teemaan toiveesta olla vain tavallinen lapsi eikä lastensuojelun asiakas. Nuoret toivoivatkin aikuisilla olevan enemmän kärsivällisyyttä nuoren kotiutumista ja ikävaiheen kehitystehtäviä kohtaan sekä kykyä asettua nuoren asemaan (Vario ym. 2012, 22).

Riitta Laakso toteaa, että puhuttelevinta aineistossa ovat olleet nuorten yksinäisyys, erityisesti nuorta tukevien suhteiden vähäisyys sekä lasten ja nuorten kasautuneet, lapsuutta ja nuoruutta sävyttäneet pettymykset, menetykset ja kriisit (Laakso 2019, 31). Samansuuntaiseen lohduttomaan ajatukseen päätyy myös Tarja Pösö seuratessaan koulukodista aikuistuvan nuoren lähtöä. Nuoren ihmissuhteet perheeseen ja ystäviin olivat katkenneet. Laitokset olivat vaihtuneet, joten niistäkään ei ollut jäänyt pysyvämpiä ihmissuhteita. ”Toivoin, että tästä tulisi hyvä elämä, mutta tästä taitaa tulla paha elämä” (Pösö 2004, 68). Lapsi jää yksin läheissuhteisiin liittyvien kysymysten ja tabuiksi muodostuneiden aiheiden kanssa. Samalla sijaishuolto ikään kuin huomaamatta vahvistaa puhumattomuuden kierrettä (Laakso 2019, 75).

Kaikkiin edellä kuvattuihin kohtaamisen teemoihin liittyy kiireettömyys ja ajan antaminen. Kipeiden asioiden jakamisessa tämä vielä korostuu. On oltava tavoitettavissa ja on oltava aikaa pysähtyä. Hyvällä sosiaalityöntekijällä on esimerkiksi: ”aikaa ja hän jaksaa kuunnella” (Vario ym. 2012, 33).

6.5 Avoimuus ja epävirallisuus – sulkeutuminen ja virallisuus

Aineiston vastauksissa kuvataan lasten ja sijaishuoltopaikkojen lähiaikuisten välisiä suhteita lähes poikkeuksetta lämpimiksi, läheisiksi, luonteviksi ja luottamuksellisiksi (Eriksson & Korhonen 2022, 89). ”Siit tulee semmonen kaverillinen kontakti enemmän. Ni se tekee siit hyvän” (Laakso 2019, 50). Kohtaamisten laatu nousee lasten ja nuorten näkökulmasta keskeiseen asemaan. Dialogisen kohtaamisen prosessin mukaisesti ammattilaisen on kyettävä heittäytymään mukaan myös omine tunteineen ja ilman maneereja. Arkiset hoivateot voivat näyttää samalta, tehtiin ne rakkaudella tai ilman tunteita, mutta ne tuntuvat erilaisilta. Juuri tunteet tekevät arkisista teoista merkityksellisiä (Eronen 2012, 120).

Varsinkin sijaishuollon laitosmaisissa paikoissa rutiinien ja sääntöjen noudattamisesta voi tulla niin määräävää arjessa, että unohdetaan paikan olevan lasten ja nuorten koti siis tila, jossa saa olla rennosti eikä jatkuvan kontrollin tai kurinpidon kohde. Aikuiset näyttäytyvät tuolloin etäisinä valvojina, joihin on vaikea luoda syvempää suhdetta. Näin asian ilmaisee Pösön haastattelema Taru: henkilökunta ei tuntunut ymmärtävän; keskustelua tärkeämpää oli Tarun kokemusten mukaan sääntöjen noudattaminen (Pösö 2004, 71). Toisaalta säännöt luovat monelle sijaishuollon nuorelle turvallisen tunteen, mutta olennaista onkin, miten asiat kohtaamisissa esitetään. Nuoret toivovat perinteistä rakkautta ja rajoja -asennetta myös sijaishuoltoon. ”Hyvät säännöt suojelee” (Vario ym. 2012, 25) ”Kyse on siitä, että kasvatetaan rakkaudella. Pitäisi kasvattaa niin kuin kotona” (Vario ym. 2012,25).

Viimeisissä kommenteissa tulee esiin kohtaamisten tärkeä kasvatuksellinen luonne. Nuoret ovat astuneet dialogisen prosessin kolmannelle askelmalle, jossa löytyy riittävästi yhteistä ymmärrystä. Säännöt ovat siis hyväksi ja niiden avulla opitaan ja oivalletaan. Tämä edellyttää ammattilaisilta kykyä nousta myös itse samalle tasolle perustelemaan ja keskustelemaan. Nuoret esimerkiksi kaipasivat perusteluja monille sellaisille säännöille ja rajoitustoimenpiteille, jotka heistä tuntuivat mielivaltaisilta (Vario ym. 2012, 29).

Kohdattaessa lapsia ja nuoria kaikenlaisten ammatillisten roolien taakse vetäytyminen koetaan sijaishuollossa erityisen haitalliseksi. Aikuinen voi yrittää etäännyttää asioita itsestään ja tehdä vain työtään, mutta jokainen kohtaaminen on ainutlaatuinen ja vaikuttaa molempiin suuntiin. Paras tapa lähestyä onkin olla ennen kaikkea oma itsensä, sillä asiakas tunnistaa heti, jos työntekijä yrittää olla jotakin muuta kuin on. Lapset ja nuoret ovat erityisen herkkiä aistimaan epäaitoutta ja teeskentelyä. Ammatillisuus ei katoa, vaikka sosiaaliohjaaja luopuu hetkeksi virallisesta roolistaan ja heittäytyy omana itsenään kohtaamaan toisen ihmisen. (Mönkkönen 2018, 21, 113.)

Toivo ja positiiviset tulevaisuuden näkymät ovat erittäin merkittäviä, kun kohdataan lapsia ja nuoria. Tämä liittyy dialogisen kohtaamisen kolmanteen vaiheeseen, jossa luodaan uutta, yhteistä ymmärrystä. Keskustelut tulisi aina päättää niin, että pohjimmaiseksi tunteeksi jää uskottava toiveikkuus kuten Arnkil ja

Seikkula (2021, 67-67) esittävät. Tärkeintä on kokemus kuulemisesta ja kuulluksi tulemisesta. Tämä taas edellyttää jokaisen läsnäolijan ainutlaatuisuuden ehdotonta hyväksymistä ja kunnioittamista esimerkiksi, kun kutsutaan läheisverkostoa koolle lastensuojelun neuvonpidoissa.

6.6 Väkivalta

Valitsemassani THL:n laajassa tutkimuksessa nostettiin esiin merkittävä huolenaihe, joka liittyy myös kohtaamisiin. Vaikka henkinen tai/ja fyysinen väkivalta on rikollista, sitäkin sijoitetut lapset ja nuoret joutuvat valitettavasti kohtaamaan. Lasten keskinäinen henkinen ja fyysinen väkivalta on sijaishuollossa hälyttävän yleistä (Eriksson & Korhonen 2022, 103). Lähes puolet vastanneista 10–17-vuotiaista lapsista kertoo kokeneensa haukkumista tai nimittelyä, yli kolmannes kiusaamista ja ulkopuolelle jättämistä ja viidennes fyysistä väkivaltaa (Eriksson & Korhonen 2022, 104). Sama ilmiö näkyy myös kansainvälisissä tutkimuksissa.

Etsin valitsemastani tutkimusaineistosta viitteitä lasten ja nuorten kokemasta väkivallasta sijaishuollon kohtaamisissa. Rajoitustoimenpiteistä sijaishuollossa säädetään lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 417/2007, § 61-74), mutta toisinaan toimet näyttävät niiden kohteiden näkökulmasta väkivallalta. Rajoituksia ei koskaan saisi käyttää rangaistuksina. Nuorten mukaan ”kotilomien polttaminen” tai yhteydenpidon rajoittaminen läheisiin oli hyvin ankara rangaistuskeino, sillä yhteydenpito ja tapaamiset olivat monelle nuorelle tärkeitä (Vario ym. 2012, 28). Ylipäätään näytti siltä, etteivät tutkimusten lapset ja nuoret olleet kovin hyvin selvillä oikeuksistaan rajoitusten suhteen. Kokemus näissä kohtaamisissa voi siis pahimmillaan olla hyvin mielivaltainen. Turvallisuus liittyykin nuorten puheissa siihen, miten sijaishuoltopaikan aikuiset käyttävät valtaansa ja puheet oudoista käytännöistä kietoutuvat useassa yhteydessä kertomuksiksi aikuisten epäoikeudenmukaiseksi koetusta vallankäytöstä (Laakso 2019, 38). Nuorille kehokontrolli merkitsi kehollisen yksityisyyden luovuttamista (Pösö 2004, 99).

Tarja Pösön tutkimuksessa väkivalta nuorten kesken ei ollut harvinaista. Siitä ei voinut henkilökunnalle juurikaan kertoa, jottei tilanne olisi pahentunut. ”Ei niihin oikein puutu kukaan, ku täällä on se justiin, että saa aukoo naamaansa, vasta kun käy käsiksi, ni sitten siihen puututaan” (Pösö 2004, 86). Varsinkin henkinen

väkivalta jää aikuisilta helposti huomaamatta. Toisaalta aikuisten viljelemä musta huumori laitoksissa voi pahimmillaan lähestyä jo henkistä väkivaltaa. Pösö nostaa esiin tapauksen, jossa ohjaaja vastasi koulukodissa asuneen pojan kysymykseen armeijasta vertauksella elinkautisesta. ”Se (armeija) ei ole elinkautinen kuten on tämä koulukoti. Tämä sinun elinkautisesi jatkuu vielä pitkään” (Pösö 2004, 98). Sitaatissa ohjaaja rinnastaa sijaishuoltopaikan suoraan rangaistuslaitokseen.

Dialogisen kohtaamisen kannalta katsottuna huumori on kaksiteräinen miekka, koska se voi parhaimmillaan rakentaa myös luottamusta ja yhteisymmärrystä. Ammattilainen asettuu silloin lapsen ja nuoren kanssa samalle puolelle ihmettelemään elämän eteen tuomia yllätyksiä ja arjen haasteita. Nauru vapauttaa ja rentouttaa molemmin puolin. Samalla aikuinen heittäytyy mukaan ja pystyy luopumaan virallisuudesta. Tämä palautuu teemaan avoimuus ja epävirallisuus. Pahimmillaan taas tietynlaisesta mustasta huumorista ja herjanheitosta tulee tapa, jossa lapsi tai nuori lokeroidaan ja määritellään aikuisten taholta ulkopuoliseksi ja erilaiseksi. Tässä taas nousee esiin teema sijaishuollon asiakas, jolloin katoaa kohtaamisissa tärkeä ajatus arvokkaasta ja ainutlaatuisesta yksilöstä

Pesäpuun tuoreessa selvityksessä (Mononen, Barkman, Flinck & Liukkonen 2025) kartoitetaan vertaissuhdeväkivaltaa lastensuojelun sijaishuollossa. Kyseessä on lasten keskinäinen väkivalta. Tutkimuksessa on kohtaamisen näkökulmasta yllättävää se, että vaikka 58 prosenttia nuorista kertoi kokemastaan väkivallasta sijaishuoltopaikan aikuiselle, vain 39 prosenttia sai heiltä siihen apua. Eräs selvitykseen osallistunut nuori kertoi olevansa vihainen, ettei asiaan puututtu tarpeeksi sijaishuoltopaikassa. Yleisin syy sille, että nuori ei kertonut kokemastaan väkivallasta sijaishuollossa oli se, ettei hän uskonut siitä olevan mitään apua. Selvityksessä annetaan lista suosituksia, jotta tilanne muuttuisi paremmaksi. Yksi keskeisimmistä suosituksista on jokaiselle sijaishuollossa olevalle lapselle laadittu henkilökohtainen turvasuunnitelma. Sen avulla lapset ja nuoret tulisivat paremmin tietoisiksi siitä, mitä he voivat tehdä kohdatessaan väkivaltaa. (Mononen, Barkman, Flinck & Liukkonen 2025, 57-59, 117-124.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia kohtaamista lastensuojelun sijaishuollossa. Näkökulmana olivat lasten ja nuorten kokemukset. Halusin katsoa kohtaamisia heidän silmillään.

Kokosin keräämästäni aineistosta viisi teemaa: kolme korostuvaa teemaa ja näiden lisäksi kaksi mielestäni tärkeää teemaa. Ensinnäkin sijaishuollon piiriin kuuluva lapsi tai nuori kokee onnistuneimmiksi kohtaamiset, joissa hänelle tulee kokemus ainutlaatuisuudesta ja arvokkuudesta. Sen kääntöpuoleksi asettuu kokemus leimatuksi tulemisesta ja lastensuojelun asiakkuudesta. Tärkeää olisikin, että jokaisella sijaishuollon lapsella olisi pitkäaikainen luottoaikuinen, jonka silmissä hän on erityinen ja arvokas. Tämä ei valitettavasti aina toteudu, varsinkin jos sijaishuoltopaikat vaihtuvat. Sijaishuollon nuori haluaisi ennen kaikkea olla vain tavallinen nuori eikä erityistapaus tai asiakas. Toisena teemana oli kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Sen vastakohdaksi asettui kokemus toimenpiteiden kohteena olemisesta. Sijaishuollon lapset ja nuoret arvostivat siis kohtaamisia, joissa heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään kysyttiin ja kuunneltiin aidosti. Tämän vastakohtana olivat tilanteet, joissa esimerkiksi rajoitustoimenpiteitä ei kunnolla perusteltu eikä tieto kulkenut. Kokemus epäoikeudenmukaisuudesta kasvoi kerta toisensa jälkeen.

Kolmas teema oli kipeiden kokemusten jakaminen ja sen vastakohtina irrallisuus ja yksinäisyys. Sijaishuollon lasten ja nuorten elämäntilanne on erilainen kuin normiperheessä kasvavien ikätovereiden. Mielessä on monia kysymyksiä ja huolta esimerkiksi biologisiin vanhempiin liittyen. Kohtaamisissa koettiin, että oli hyvä, jos näistäkin asioista saattoi puhua eikä niistä vaiettu. Tulkitsen, että jos ihminen ei saa tulla kaikkine puolineen näkyväksi, kokemus yksinäisyydestä ja erillisyydestä kasvaa. Tämä kuului varsinkin koulukodissa asuvien nuorten kokemuksissa. Neljäs teema ei erottunut yhtä selkeästi kuin kolme ensimmäistä, mutta nostin sen esiin, koska se välittyi kokemuksissa. Lapset ja nuoret arvostavat epävirallisuutta, rentoutta ja aitoutta kohtaamisissa. Parhaimmillaan suhde muistuttaa vanhemman ja lapsen välistä luottamuksellista vuorovaikutusta. Vastapariksi asettui virallisuus, jossa ammattilainen suorittaa työtään kaavamaisesti eikä raota

yhtään omaa elämäänsä tai persoonaansa. Rentous näytti sijaishuollossa toteutuvan varsin hyvin, mikä on ymmärrettävää suhteissa, joissa lapset ja nuoret sekä ohjaajat ja sijaisperheet elävät jokapäiväistä arkeaan. Sosiaalityöntekijät taas jäivät harvoissa kohtaamisissa usein varsin etäisiksi hahmoiksi.

Viides teema oli väkivalta, joka tuli esiin aineistossa sekä juuri ilmestyneessä Pesäpuun selvityksessä. Henkinen ja/tai fyysinen väkivalta sijaishuollon lasten ja nuorten kokemuksissa on sekin kohtaamista tai lähinnä kohtaamisen täydellistä epäonnistumista. Väkivaltaa esiintyy pääasiassa vertaissuhteissa kaveripiirissä, kouluissa tai laitosmaisissa olosuhteissa. Vaikeammin havaittavaa ja todennettavaa on sijaishuollon aikuisten käyttämä nujertaminen, vähättely tai epäasiallinen kielenkäyttö. Onneksi tilanteeseen on havahduttu. Väkivallan torjuminen palautuu myös ensimmäiseen löytämääni teemaan: arvokkuus ja ainutlaatuisuus. Kun sijaishuollon lapsi tai nuori kokee ja tietää olevansa arvokas ja ainutlaatuinen, hän osaa parhaassa tapauksessa puolustaa rajojaan eikä hyväksy epäasiallista kohtelua missään tilanteissa.

Opinnäytetyön tulokset viitoittavat samaan suuntaan kuin aiemmat tutkimukset. Esimerkiksi Pesäpuun järjestämässä sijaishuollon haastekisassa (Kaijanen & Westlund 2021, 49) nuoret esittivät toiveita, että heitä kuultaisiin aidosti ja arvostettaisiin juuri sellaisina kuin he ovat. Tämä viittaa ensimmäiseen ja toiseen kartoittamaani teemaan: arvokkuus, ainutlaatuisuus, kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Avoimuus ja epävirallisuus -teema taas näkyy toiveessa: hatkareissut voisivat sijaishuollon nuorten mielestä vähentyä, jos laitosten ohjaajat olisivat rennompia, kuuntelisivat ja kunnioittaisivat nuoria paremmin. Nuoret myös kokivat, että rajoitustoimenpiteistä pitäisi puhua avoimemmin, ja niiden tarkoitusta tulisi avata paremmin. (Kaijanen & Westlund 2021, 84-85.)

Laitinen, Ojaniemi & Tallavaara (2007, 137) nostivat tutkimustuloksissaan esiin myös teeman kipeiden kokemusten jakamisesta, tosin hieman toisin sanoin kuin tässä opinnäytetyössä: lastensuojelussa yksi onnistumisen edellytys on lapsen ja vanhemman välisen tunnesiteen merkityksen tunnustaminen. Koulukotinuoria ja pakolaisnuoria laitoksissa tutkineet Honkasalo & Pekkarinen (2019, 193) suosittelevat, että näiden hyvinkin alisteisessa asemassa olevien nuorten tilannetta

tulisi kartoittaa erityisesti juuri heidän omien kokemustensa kautta. Tämän toiveen jatkoksi voisi liittää myös ajatuksen kohtaamisen merkityksestä.

Alussa esitetty yhden luottoaikuisen tarve kohtaamisissa nostaa esiin kysymyksen kahdesta erilaisesta lastensuojelun ja sijaishuollon menetelmästä. Alan työntekijöitä on viime vuodet koulutettu systeemisen mallin asiantuntijoiksi. Systeemiseen moniammatilliseen tiimiin voi kuulua jopa kymmenen ammattilaista, jotka ratkovat lapsen ja perheen tilannetta. (Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa 2025.) Toisaalla taas MDFT-terapialla on saavutettu yllättävän hyviä tuloksia. Menetelmässä yksi työntekijä sitoutuu tekemään hyvin tiivistä työtä vähintään puolen vuoden ajan nuoren ja tämän perheen kanssa. Moniammatillinen tiimi toimii tukiverkostona. (MDFT-terapia 2025.) Opinnäytetyön valossa tällainen yhden ammattilaisen vahva ote näyttäisi lasten ja nuorten näkökulmasta hyvältä toimintatavalta, koska siinä pystytään rakentamaan luottamusta pitkällä aikavälillä ja kohtaamaan aidossa, muutoksia tuottavassa dialogissa.

Ylipäätään jatkuvat muutokset, työntekijöiden ja sijoituspaikkojen vaihtuminen, koettiin sijaishuollon piiriin kuuluvien lasten sekä nuorten elämässä kaikkein raskaimmaksi. Kohtaamiset jäivät ohuiksi ja pinnallisiksi. Lapsille ja nuorille tulisi perustella päätöksiä enemmän ja heitä tulisi kuunnella paremmin.

Kohtaamisten laadulla on merkitystä, ja niihin olisikin hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Ammattilaisen näkökulmasta tilanne voi mennä huomaamatta ohi samaan aikaan, kun se jättää sijaishuollon lapseen tai nuoreen lähtemättömän jäljen. Toistuvat huonot kokemukset kohtaamisissa heikentävät luottamusta.

Sijaishuollon piiriin kuuluvien lasten ja nuorten kokema vertaissuhteisiin liittyvä väkivalta on huolestuttavaa ja yllätti tätäkin opinnäytetyötä tehdessä. Tämäkin tilanne voisi helpottua, jos jokaisella lapsella olisi turvallinen luottoaikuinen, jolle asiasta voisi heti kertoa ja joka puuttuisi jämäkästi asioihin.

Tarkoitukseni oli laatia muistilista kohtaamisten tueksi sijaishuollossa. Kokosin keräämistäni teemoista seuraavat lupaukset, jotka haluan alan ammattilaisena pitää mielessäni, kun kohtaan sijaishuollon piiriin kuuluvia lapsia ja nuoria. 1. Olet arvokas ja ainutlaatuinen. Haluan tutustua sinuun paremmin. 2. Näen sinut ja

kuulen sinua. Osaan pysähtyä ja antaa aikaani. 3. Ymmärrän oman keskeneräisyyteni ja olen valmis myöntämään virheeni. 4. Haluan vastata kaikkiin kysymyksiisi ja pitää sinut oman elämäsi parhaana asiantuntijana. 5. Toivon, että olen luottamuksesi arvoinen ja pystyt kertomaan minulle myös vaikeista, mieltäsi vaivaavista asioista.

8 POHDINTA

Etsiessäni kirjallisuuskatsauksen aineistoa huomasin, että vaikka kohtaaminen mainittiin tai siitä kirjoitettiin, aihetta ei ole suoraan juurikaan tutkittu. Havainto yllätti, sillä kohtaaminen on ihmissuhdetyön perustaa, jolle kaikki rakentuu. Toisaalta kohtaaminen on niin yleinen käsite, että sen voi liittää mukaan monenlaisiin lähestymistapoihin. Dialogisen kohtaamisen malli tarjosi selkeimmän työkalun, jolla yritin havainnollistaa, mistä prosessissa on kyse. Toinen asia, johon kiinnitin huomioni hakuja tehdessäni oli, että sijaishuollon piiriin kuuluvien lasten ja nuorten kokemuksiin on vasta viime aikoina alettu kiinnittää enemmän huomiota. Tutkimusta tarvitaan siis lisää.

Valitsin aineistoksi kuusi tutkimusta, jotka olivat hyvin erilaisia lähtökohdiltaan. Tämä oli toisaalta rikkaus ja toisaalta haaste. Aineiston perusteella oli vaativaa hahmottaa yhtenäisiä ja selkeästi toisistaan erottuvia teemoja. Teemat limittyivät toisiinsa. Haastavinta oli löytää silta kokemuksista kohtaamisiin. En antanut tämän kuitenkaan lannistaa, vaan ryhmittelin teemat siten, että niissä tuli mahdollisimman monipuolisesti esiin juuri lasten ja nuorten kokemukset kohtaamisista ja niissä kuuluisi kohderyhmän oma ääni.

Keräämiäni teemoja ja tuloksia voi pitää verrattain luotettavina. Teemojen painotukset olisivat voineet vaihdella, jos aineistoksi olisivat valikoituneet kokonaan toiset tutkimukset tai tutkimuksia olisi ollut enemmän. Perusasiat eivät kuitenkaan olisi juuri muuttuneet. Kokoamani teemat heijastelevat hyvin sijaishuollon lasten ja nuorten kokemuksia. Kohtaamisten eri vivahteita tavoitin osittain.

Kohtaamisten kannalta parasta olisi päästä havainnoimaan esimerkiksi lastenkoteihin pitemmäksi aikaa, jolloin vuorovaikutuksen kaikki puolet pääsisivät esiin. Tällainen syvällisempi ote tarjoaisi ehkä enemmän tuloksia kuin haastattelut tai kyselyt. Valitussa aineistossa Tarja Pösö eteni tutkimuksessaan tälle vaativammalle tasolle. Tutkijan ja tutkittavien välisen luottamuksen rakentaminen vie aikaa, ja sekin on kohtaamista. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, miten sijaishuollossa työskentelevät sosiaaliohjaajat kokevat kohtaamisen, kuinka tärkeänä he sitä pitävät ja millaisia merkityksiä he kohtaamisiin liittävät. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia, millä tavalla ammattilaiset kohtaavat itsensä ja työnsä.

Opinnäytetyön perusteella kohtaamista kannattaisi sijaishuollossa tutkia lisää. Kohtaaminen avaa näkökulman suoraan ihmissuhdetyön ytimeen. Toistuvilla, onnistuneilla ja aidoilla kohtaamisilla on ratkaiseva merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnille. Niiden avulla rakennetaan toivoa ja uskoa tulevaisuuteen, ja sitä kautta myös kasvetaan aikuisiksi.

Opinnäytetyötä tehdessä olin asettanut sijaishuollon silmälasit päähäni ja tuntui, että asiasta keskusteltiin joka paikassa. Tämä virittäytyminen toki johtui kiinnostuksesta aiheeseen, mutta sijaishuolto näyttää olevan julkisuudessa muutenkin paljon esillä. Se herättää voimakkaita tunteita. Lasten ja nuorten haavoittuvaan asemaan on helppo samaistua, koska jokainen meistä on joskus ollut lapsi ja nuori. Virallisen systeemin laiminlyönnit kuohuttavat ja parannuksia etsitään kiivaasti. Kohun jälkeen asia unohtuu hetkeksi, kunnes jotain järkyttävää taas tapahtuu. Harvemmin esiin nousevat lastensuojelun onnistumiset tai sijaishuollon piiriin kuuluvien nuorten positiiviset tarinat.

Tammikuussa 2025 Ylellä julkaistun Sami Kieksin dokumenttisarjan ensimmäinen osa käsitteli lastensuojelun sijaishuoltoa. Helmikuussa 2025 ensi-illan sai Visa Koiso-Kanttilan ohjaama elokuva Uhma, joka pohjautuu hänen audiodokumenttisarjaansa Huostassa (2020). Reeta Ruotsalaisen käsikirjoittama elokuva kertoo isänsä menettäneestä Vilmasta, joka joutuu nuorisokotiin. Hän kamppailee kovin ottein toimivan henkilökunnan kanssa ja pakenee. Elokuva samoin kuin audiodraama antavat varsin lohduttoman kuvan sijaishuollosta. Opinnäytetyön valossa olisi tärkeää, että myös sijaishuollon ammattilaiset osallistuisivat keskusteluun. Näin esimerkiksi lastenkotien normaali arki, etiikka ja toimintaa ohjaavat lait tulisivat paremmin tunnetuiksi. Se voisi hälventää sijaishuoltoon liittyviä ennakkoluuloja ja leimaavia asenteita. Samalla muuttuisivat sijaishuollon piiriin kuuluvista lapsista luodut stereotypiat.

Lasten ja nuorten kokemuksista sijaishuollossa voi digi- ja someaikana lukea suoraan vaikkapa Tiktok-sovelluksesta. Laitoselämä saattaa kommenteissa näyttäytyä jopa niin houkuttelevalta, että lastensuojelua tuntematon nuori toivoo itsekin pääsevänsä tutustumaan kyseiseen palveluun. Sosionomissa ilmiö herät-

tää huolta. Muutenkin haavoittuvassa asemassa olevat alaikäiset astuvat suojattomina suoraan somejulkisuuden valokeilaan. Sovelluksessa esiintyvät toki myös alan ammattilaiset kuten Tiktok-sossut, jotka jakavat tietoa lastensuojelusta.

Osallisuuden aika on vuonna 2014 perustettu järjestö, joka nostaa lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden äänen esille. Järjestön podcast-jaksossa Hyvä kohtaaminen puhutaan yhteiskehittämisestä, jossa nuori otetaan ammattilaisten rinnalle prosessin jokaiseen vaiheeseen aktiivisesti ja tasavertaisena mukaan. Työtä tehdään siis yhdessä. Tässä astutaan dialogisen kohtaamisen kolmannelle portaalle, joka muistuttaa yhteiskehittämistä. Mennään siis rohkeasti uudelle toimintakentälle, jossa syntyy tuoreita ideoita ja näkökulmia. Tällainen toiminta voimistaa nuoren tunnetta oman elämänsä subjektina olosta. Se taas on tärkeä kokemus aikuisuudessa: voin vaikuttaa asioihini ja ajatuksillani on merkitystä.

Kansainvälinen Care Day on sijaishuollon juhlapäivä, jota viettiin tämän vuoden alussa 21.helmikuuta. Suomessa lastensuojelun kehittämisyhteisö Pesäpuu järjesti teemakeskustelun, jonka aiheena oli Rakkaus lastensuojelussa. Norjan lastensuojelulaissa on poikkeuksellinen pykälä, jossa mainitaan, että lapsi ansaitsee rakkautta. Muiden Pohjoismaiden laeissa rakkaudesta ei puhuta, vaikka paljon tärkeitä asioita listataankin.

Rakkaus ei kuitenkaan ole uusi asia Suomenkaan lastensuojelussa. Hokkila (2023, 94) tiivistää selvityksessään, että rakkaus näyttäytyy lastensuojelun piiriin kuuluvien nuorten elämässä eheyttävänä ja korjaavana voimana, jonka avulla tulevaisuutta, ihmissuhteita ja osallisuutta yhteiskunnassa rakennetaan. Näkökulma liittyy myös ammatillisuuteen. Särkelän (2001,38) mukaan emotionaalisesti latautuneet suhteet tuottavat usein parasta tulosta sosiaalialalla, koska työntekijä todella välittää ja kohtaamisista tulee intensiivisiä sekä vastavuoroisia.

Pesäpuun järjestämän keskustelutilaisuuden jälkeen jäin miettimään opinnäytetyötäni ja rakkaudellista kohtaamista. Olin pyöritellyt kohtaamisen käsitettä pitkään ja etsinyt osuvinta määritelmää. Ymmärsin, että vastaus olikin yllättävän helppo: kohtaamisessa on kyse rakkaudesta. Rakkaus sulkee koko ihmisen kaikkine puolineen sisäänsä. Kohdatessaan sijaishuollon piiriin kuuluvan lapsen tai nuoren ammattilaisen tulisi esittää itselleen rohkeasti vain yksi kysymys: mitä rakkaus tekisi?

LÄHTEET

Arnkil, T. & Seikkula, J. 2021. ”Nehän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa suhteissa. Vantaa: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Barkman, J. 2013. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy. M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print.

Dunderfelt, T. 2016. Läsnäoleva kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eriksson, P. & Korhonen, P. 2022. ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. Raportti 3/2022 THL.

Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampereen yliopisto.

Groop, K. 2021. Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käänne-kohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. Janus vol. 29 (3) 2021, 249–266.

Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Suomen Yliopisto-paino Oy.

Heino,T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa (2014-2015) päätulokset. THL raportti 3/2016. Tampere: Suomen Yliopistopaino.

Hokkila, K. 2023. Lastensuojelu asiakkaiden silmin. Lastensuojelun Kes-kusliiton verkkojulkaisu 4/2023. Viitattu 26.1.2025. https://www.lskl.fi/julkai-sut/lastensuojelu-asiakkaiden-silmin-selvitys/

Honkasalo, V. & Pekkarinen, E. 2019. Marginaalien vaiennettu vastarinta. Tutkimus nuorista kahdessa laitoksessa. Teoksessa Autti, O. & Lehtola, V-P. (toim.) Hiljainen vastarinta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hyvärinen, S. & Pösö, T. 2018. Johdanto. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Keuruu: PS-kustan-nus.

Inkinen, H. 2018. Lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T (toim.) Lasten haastattelu lastensuoje-lussa. Keuruu: PS-kustannus.

Isosävi, S. 2023. Ihmissuhdetyöntekijän omien turvattomien ja traumaattis-ten kiintymyskokemusten huomioiminen osana ammattitaitoa. Teoksessa Linner Matikka, J. & Hipp, T. (toim.) Traumainformoitu työote. Viro: PS-kustannus.

Jaakola, A-M., Anis, M., Lamponen, T. & Stenvall, E. (toim.) Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus.

Kaijanen, M. & Westlund, O. 2021. “Opin uusia asioita, sain vaikuttaa ja ilmaista omat mielipiteeni”. Lastensuojelun sijaishuollon haastekisa. Helsinki: Pesäpuu.

Keinänen, M. & Martin, M. 2019. Mieli meissä. Tasapainoista arkea mielentämisen keinoin. Helsinki: Kirjapaja.

Kiili, J., Jaakola, A-M., Anis, M., Lamponen, T. & Stenvall, E. 2024. Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö 2020-luvulla. Teoksessa Kiili, J.,

Kiintymyssuhteet ja kiintymyssuhdemallit 2025. Terveyskirjasto. Viitattu 13.4.2025. https://terveyskirjasto.fi/dlk01359

Klaavu, J. 2023. Lapsuuden kehityksellinen trauma. Syy arvottomuuteen, häpeään ja syyllisyyteen. Helsinki: Viisas Elämä.

Korhonen, P. 2023. Tutkimustietoa sijaishuollon työn tueksi. Kekkonen, E. & Jahnukainen, J (toim.) Näkökulmia sijaishuoltoon. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023.

Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa- hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Teoksessa Bardy. M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Juvenes Print.

Laakso, R. 2019. ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Helsinki: THL

Laitinen, I. 2017. Mentalisaatioon perustuvan terapian peruskäsitteet ja hoitotekniikat. Teoksessa Laitinen, I, Ollikainen, S. (toim.) Mentalisaatio. Teoriasta käytäntöön. Tampere: Therapeia-säätiö.

Laitinen, M., Ojaniemi, P. & Tallavaara, M-S. 2007. ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 1.12.2012 2011/316. Viitattu 24.3.2025 https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2011/316

Lamberg, M. 2018. Kohtaava dialogisuus ja osallistava lastensuojelutyö. Teoksessa Sudenlahti, J., Uusitalo, I. (toim.) Tulevaisuuden lastensuojelu. Tallinna: Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry.

Laki lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta 2011/316. Viitattu 24.2.2025 https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2011/316

Lastensuojelu 2023. Joka kuudennesta teinistä tehtiin lastensuojeluilmoitus vuonna 2023. Tilastoraportti 19/2024 THL. Viitattu 15.1.2025. https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 23.2.2025 https://finlex.fi/lainsaadanto/2007/417.

Lastensuojelun asiakirjat ja kirjaaminen, Lastensuojelun käsikirja, THL 2025. Viitattu 20.1.2025. https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/lasten-ja-nuorten-lastensuojeluopas/lastensuojelun-asiakirjat-ja-kirjaaminen

Lastensuojelun käsikirja 2025. Viitattu 15.1.2025. https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu

Lindberg, P., Yliruka, L. 2023. Lastensuojelun uudistuksen tavoitteeksi hyvinvoiva lapsi ja nuori – kaikista lähtökohdista. THL. Viitattu 10.1.2025. https://www.julkari.fi/handle/10024/146497

Mattila, K-P. 2007. Arvostava kohtaaminen. Arjessa, auttamistyössä ja työyhteisöissä. Juva: PS-kustannus.

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.

MDFT-terapia 2025. https://mdftterapia.fi/tyomme. Viitattu 18.4.2025.

Mononen ,E., Barkman, J, Flinck, A, & Liukkonen.J 2025. Selvitys lasten vertaissuhdeväkivallasta lastensuojelun sijaishuollossa. Vertaisuus ilman väkivaltaa -hanke. Pesäpuu ry.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.

Nivala, E. & Ryynänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Tallinna: Gaudeamus.

Penttala, P. 2023. Jämäkkä ja lämmin aikuinen sijaishuollossa. Kekkonen, E. & Jahnukainen, J (toim.) Näkökulmia sijaishuoltoon. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023.

Pitkänen, P. & Raunio, M. 2011. Kohtaamisia ja kokemuksia monikulttuurisissa toimintaympäristöissä. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kulttuurien kohtaaminen arjessa. Tampere: Vastapaino.

Pöso, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes.

Pöso, T. 2010. Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4). 2010

Reijonen, M., Strandén-Mahlamäki, T. (toim.) 2008. Oivaltava kohtaaminen. Menetelmiä ihmissuhdetyöhön. Juva: WSOY.

Saaranen-Kauppinen, A, Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOT. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto Tampereen yliopisto.

Stenvall, E., Hiltunen, A. & Viskari, T. 2023. Arjen osallisuus ja palvelut. Lastensuojelussa kasvaneiden lasten ja nuorten kokemuksia. Tutkimusyhteenveto. SOS-Lapsikylä.

Sulimani-Aidan, Y. 2017. ‘She was like a mother and a father to me’: Searching for the ideal mentor for youth in care. Child and Family Social Work 2017, 22, s.862–870.

Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa 2025. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa. Viitattu 18.4.2025.

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Jyväskylä: Vastapaino.

TENK 2023. Viitattu 1.2.2025. https://tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk.

Vasantola, S. 2025. Myytävänä: Lastenkodit. Helsingin Sanomat 5.1.2025.

Vastuullinen opinnäytetyö 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Susanna Näreaho (Metropolia), Jyrki Kettunen (Arcada), Anne Kärki (SAMK) ja Seliina Päällysaho (SeAMK). PowerPoint Presentation (arene.fi)

Vilkka, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Tallinna: Art House.